

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra politologie a evropských studií

Bc. Anna Orszulíková

Komparace zahraniční politiky Sovětského svazu v období vlády Leonida Brežněva a Ruské federace v období vlády Vladimira Putina

Magisterská diplomová práce

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jiří Lach, M.A., Ph.D.

Olomouc 2021

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala svému vedoucímu magisterské diplomové práce prof. PhDr. Jiřímu Lachovi, M.A., Ph.D. za poskytnutí odborných rad při psaní práce a za doporučení početného množství relevantních pramenů a literatury.

Čestné prohlášení

Tímto čestně prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci na téma „Komparace zahraniční politiky Sovětského svazu v období vlády Leonida Brežněva a Ruské federace v období vlády Vladimira Putina“ vypracovala samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 4. 1. 2021

Podpis

Obsah

ÚVOD.....	6
1. TEORETICKÉ UKOTVENÍ	12
1.1 ZAHRANIČNÍ POLITIKA A JEJÍ KONCEPCE/STRATEGIE	12
1.2 ANALÝZA ZAHRANIČNÍ POLITIKY.....	16
1.3 ROLE LÍDRŮ V ZAHRANIČNÍ POLITICE	17
1.4 ROLE PORADCŮ A BYROKRATICKÉHO APARÁTU V ZAHRANIČNÍ POLITICE	20
2. ZAHRANIČNÍ POLITIKA SOVĚTSKÉHO SVAZU V ÉŘE LEONIDA ILJIČE BREŽNĚVA	25
2.1 KONCEPCE/STRATEGIE A VEDENÍ ZAHRANIČNÍ POLITIKY ZA L. I. BREŽNĚVA.....	26
2.2 BREŽNĚVOVA ZAHRANIČNÍ POLITIKA VŮČI VÝCHODNÍ EVROPĚ.....	30
2.3 BREŽNĚVOVA DOKTRÍNA.....	33
2.4 BREŽNĚV JAKO VŮDCE (ANALÝZA OSOBNOSTI).....	37
2.5 BREŽNĚV A ROLE JEHO PORADCŮ A BYROKRATICKÉHO APARÁTU.....	40
2.6 VYUŽITÍ BREŽNĚVOVY DOKTRÍNY V PRAXI – INVAZE DO ČESKOSLOVENSKA 1968.....	43
3. ZAHRANIČNÍ POLITIKA RUSKÉ FEDERACE V ÉŘE VLADIMIRA VLADIMIROVIČE PUTINA	47
3.1 KONCEPCE/STRATEGIE ZAHRANIČNÍ POLITIKY RUSKÉ FEDERACE	49
3.2 PUTINOVA ZAHRANIČNÍ POLITIKA VŮČI VÝCHODNÍ EVROPĚ.....	53
3.3 PUTIN JAKO VŮDCE (ANALÝZA OSOBNOSTI)	57
3.4 PUTIN A ROLE JEHO PORADCŮ A BYROKRATICKÉHO APARÁTU.....	59
3.5. PUTINOVA ZAHRANIČNÍ POLITIKA VŮČI ČESKÉ REPUBLICĚ.....	62
ZÁVĚR	66
PRAMENY A LITERATURA	71
ABSTRAKT	93

Seznam zkratk

BIS – Bezpečnostní informační služba

ČR – Česká republika

ČSSR – Československá socialistická republika

EU – Evropská unie

FPA – Analýza zahraniční politiky

KGB – Výbor státní bezpečnosti

KSČ – Komunistická strana Československa

KSSS – Komunistická strana Sovětského svazu

NATO – Severoatlantická aliance

SRN – Spolková republika Německo

OBSE – Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě

OSN – Organizace spojených národů

SSSR – Sovětský svaz socialistických republik

SVE – Střední a východní Evropa

USA – Spojené státy americké

ÚV KSSS – Ústřední výbor Komunistické strany Sovětského svazu

Úvod

Moderní systém států, jehož součástí jsou aktéři odlišných velikostí a struktur, je již od roku 1648 založen na vzájemném ovlivňování v mezinárodním prostředí (Bojang 2018: 3). Cílem zahraniční politiky těchto subjektů je navázání co největšího množství přátelských vztahů, ze kterých budou pro státy plynout výhody, které je dostanou do příznivé situace a díky kterým budou moci předejít případným konfliktům. Součástí zahraničních politik jsou formulované strategie, které se v průběhu let často mění, a to s ohledem na proměnlivé zájmy jednotlivých zemí či s vývojem stále se měnící situace ve světě.

„Zahraniční politika současného Ruska je formována stínem sovětské minulosti, který je postaven zejména na identitě, institucích a ambicích největšího území světa“ (Alden, Aran 2017: 2).

Srovnání zahraniční politiky Sovětského svazu a Ruské federace je proto zásadní především z pohledu potenciální kontinuity, a to alespoň v jejich určitých agendách. Studie a knihy věnující se Sovětskému svazu byly relativně dlouhou dobu pouze „prozatímními“, jelikož jistá část z nich závisela na osobních interpretacích jednotlivců. Důvodem nedostatku větší objektivitě byl malý počet spolehlivých údajů vzhledem k povaze sovětského rozhodování, které bylo založeno na tom, aby bylo co nejvíce informací udrženo v tajnosti (Valenta 1979: 336). Oproti tomu v období od konce studené války začali historikové využívat například nově otevřených archivů SSSR, které odhalují do té doby neznámé záznamy z provádění sovětských politik.

Ať už bývalý Sovětský svaz či současná Ruská federace, oba tyto státní útvary jsou považovány za světové velmoci, které pro Evropu a zejména pro její bezpečnost měly a dodnes mají naprosto zásadní význam (Oldberg 2011: 2). Právě z toho důvodu se práce nevěnuje pouze obecnému srovnání zahraniční politiky Sovětského svazu v období vlády Leonida Iljiče Brežněva a zahraniční politiky Ruské federace v éře Vladimira Vladimiroviče Putina, ale její významná část klade důraz na konkrétní zvolené strategie, doktríny a vývoj vztahů se zeměmi dnešní střední a východní Evropy. Detailněji se soustředí na

komplikovaný vývoj vztahů mezi SSSR a Československou socialistickou republikou v době pražského jara, kdy stál v čele Sovětského svazu L. I. Brežněv, a na formy zahraniční politiky mezi Českou republikou a Ruskou federací v době prezidenství V. V. Putina.

Komplexní analýza zahraniční politiky Sovětského svazu a Ruské federace by vydala na daleko rozsáhlejší práci. Právě z toho důvodu se práce nevěnuje celé zahraničněpolitické agendě a klade důraz na užší zaměření, tedy na zahraniční politiku vůči zemím střední a východní Evropy. Geograficky se proto práce vymezuje nejprve na oblast bývalého Sovětského svazu, a následně na dnešní území Ruské federace. Dále pak na již zmíněné země střední a východní Evropy, přičemž v této oblasti klade autorka největší důraz na ČSSR a dnešní Českou republiku. Sledované období je od roku 1964, kdy se do čela Sovětského svazu nastoupil L. I. Brežněv, až do jeho smrti v roce 1982; následně pak od roku 2000, kdy se novým prezidentem Ruské federace stal V. V. Putin, který zastává funkci i v současnosti.

Jako metodu výzkumu ve své práci autorka zvolila komparativní studii. V rámci studia politologie a mezinárodních vztahů se tato metoda stala velmi rozšířenou. Komparativní studie *„srovnává pozorování existující alespoň ve dvou různých případech“* a zároveň *„komparativní studie totiž nabízí určité výhody nejen badatelům orientovaným na vysvětlení, ale i na interpretaci. Interpretativnímu výzkumu pomáhá především odhalit prostřednictvím srovnávání specifické rysy jednotlivých případů“* (Karlás 2008: 62-64). Srovnávací studie se standardně využívají také k analýze podobností a rozdílů, proto je tento typ výzkumu vhodný právě pro tuto práci. Cílem komparativní studie je vysvětlení určitých případů na základě empirie. Autorka v rámci svého výzkumu postupuje takto: nejprve v práci odděleně popisuje významné body v zahraničních politikách obou vůdců, představuje jejich zahraničně politickou agendu vůči zemím střední a východní Evropy, objasňuje jejich vlastnosti, které měly vliv na tvorbu těchto politik, či analyzuje styl řízení, kterým lídři disponovali. Po nastudování dostatečného množství informací o obou z vůdců jednotlivé výstupy srovnává a vyvodí z nich závěry, ze kterých jsou zřejmé

podobnosti, ale také rozdíly týkající se zahraniční politiky, osobnostních znaků či stylu vládnutí obou státníků.

Teoretický rámec práce je postaven jednak na studii Marijke Breuning, která rozděluje vůdce dle jejich vlastností a stylu vládnutí do čtyř kategorií, přičemž jednotlivé kategorie posuzují, zda jsou vůdci spíše aktivní či pasivní a zároveň pozitivní či negativní ve výkonu své práce. Diplomová práce dále využívá studie autorů Jean-Frédéric Morina a Jonathana Paquina, kteří se věnují analýze zahraniční politiky, v rámci které se zaměřují také na byrokratickou politiku. V práci je zahrnuto též klasifikační schéma Richarda Johnsona, který stanovil tři způsoby, kterými vůdce řídí své kolegy a byrokratický aparát, a to například dle svých požadavků, které by se měly promítnout v jejich vzájemné spolupráci.

Hlavním cílem této práce je srovnat kroky, které prováděli v rámci své zahraniční politiky L. I. Brežněv a V. V. Putin v období, ve kterém byli, resp. jsou u moci, a to především vůči zemím dnešní střední a východní Evropy. Prvním dílčím cílem práce je pak komparace osobností obou vůdců na základě kategorií dle způsobu jejich chování a způsobu vládnutí. Dalším dílčím cílem je porovnání jejich stylu řízení svých poradců a byrokratického aparátu.

Autorka si v práci stanovila následující hlavní a doplňující výzkumné otázky. Čtyřmi hlavními výzkumnými otázkami této práce jsou: *Jaké podobnosti a rozdíly lze spatřovat v zahraniční politice L. I. Brežněva a V. V. Putina? Jaká byla zahraniční politika vůči zemím střední a východní Evropy za vlády L. I. Brežněva a jakou aplikuje současný prezident V. V. Putin? Jakým způsobem vládnutí dle M. Breuning disponoval L. I. Brežněv a jakým V. V. Putin? Který ze stylů řízení byrokratického aparátu byl typický pro L. I. Brežněva a který pro V. V. Putina?* Dalšími dílčími výzkumnými otázkami, na které práce odpovídá, jsou: *Jakou roli sehrál Brežněv v rozhodování, zda uskutečnit invazi do Československa v roce 1968? Do jaké míry může současná Ruská federace představovat bezpečnostní hrozbu pro ČR?“*

V diplomové práci si autorka zvolila dvě následující hypotézy: *Vzhledem k nestandardně dlouhé době vládnutí, během které byl u moci L. I. Brežněv a aktuálně je V. V. Putin, se dá předpokládat, že disponují obdobným řízením*

byrokratických aparátů, u kterých kladou velký důraz na loajalitu svých poradců, což jim významně napomáhá v udržení se u moci, a Ruská federace do své zahraniční politiky i nadále promítá historický paternalismus vůči zemím bývalého sovětského bloku, tedy dnešním zemím střední a východní Evropy.

Text práce je členěn do tří hlavních kapitol. První kapitola stanovuje teoretický rámec, který tvoří základ celého textu, jelikož objasňuje klíčové pojmy týkající se tvorby zahraniční politiky a věnuje se podoboru mezinárodních vztahů, tzv. analýze zahraniční politiky. Dále popisuje role, které lídři v zahraniční politice zastávají, a to s ohledem na jejich motivaci nebo způsob vládnutí. Na závěr se soustředí na role poradců a byrokratického aparátu, kteří v zahraniční politice působí, a na způsob, kterým je lídr dané země řídí v průběhu tvorby těchto politik.

Druhá kapitola se věnuje zahraniční politice v období, ve kterém byl v SSSR u moci Leonid Brežněv, tedy od roku 1964 do jeho smrti v roce 1982. Nejprve poukazuje na zásadní body a události spojované s jeho zahraničněpolitickou agendou, následně se věnuje zahraniční politice SSSR vůči zemím střední a východní Evropy (v té době ještě zemím sovětského bloku). V souvislosti se zeměmi východního bloku popisuje obsah Brežněvovy doktríny, která byla nedílnou součástí jeho zahraniční politiky. Zbylá část kapitoly analyzuje Brežněvovy vlastnosti a styl jeho vládnutí a taktéž se věnuje jeho byrokratickému aparátu a stylu řízení, který si Brežněv v jednání se svými kolegy zvolil. Na závěr kapitoly se autorka věnuje konkrétnímu užití Brežněvovy doktríny v praxi, a to invazi vojsk Varšavské smlouvy do ČSSR v roce 1968.

Třetí kapitola se soustředí na zahraniční politiku Ruské federace v době, kdy byl u moci Vladimir Putin. Jedná se o období od roku 2000 do roku 2008 a následně od roku 2012 až do současnosti, tedy do roku 2020. Zpočátku popisuje priority Putinovy zahraniční politiky, následně věnuje pozornost zahraniční politice Ruské federace vůči zemím střední a východní Evropy. V dalších dvou částech stejně jako u Brežněva analyzuje Putinovy vlastnosti coby lídra Ruska a obdobně objasňuje způsoby, kterými Putin řídí a organizuje svůj tým nejbližších poradců. Na konci třetí kapitoly autorka rozebírá opět konkrétní příklad, a to vzájemné vztahy Ruské federace a České republiky,

příčemž v krátkosti analyzuje vývoj vztahů obou zemí od 90. let a s ohledem na současnou situaci se věnuje taktéž potenciálním hrozbám, které by pro Českou republiku mohla blízká spolupráce s Ruskou federací přinášet.

Tématu zahraniční politiky obecně, ale také konkrétně ruské zahraniční politice se věnuje relativně velké množství publikací. V případě sovětské zahraniční politiky byly po dlouhou dobu mnohé informace zatajovány, ale v posledních letech došlo ke zpřístupnění archivů, díky jejichž zveřejněnému obsahu dnes přibývá relevantních zdrojů popisujících právě sovětskou zahraničněpolitickou agendu. Autorka v práci čerpá zejména ze zahraniční literatury. Využívá jednak informace z monografií, ale primárně informace získává z odborných článků publikovaných ve vědeckých časopisech či z odborných článků nezávislých nevládních organizací věnujících se tématu mezinárodních vztahů a zahraniční politiky.

V teoretické kapitole pracuje autorka například s textem profesorky politologie Marijke Breuning, která se v rámci mezinárodních vztahů věnuje analýze zahraniční politiky a rozvojové spolupráci. Ve své práci *Foreign Policy Analysis: A Comparative Introduction* autorka popisuje roli lídrů v zahraniční, ale také v domácí politice. Svou pozornost věnuje taktéž úloze byrokratického aparátu.

Ve druhé kapitole věnující se zahraniční politice Sovětského svazu a L. I. Brežněva autorka čerpá z textů Marka Kramera, vědce vyučujícího mezinárodní vztahy na prestižních univerzitách Harvard či Yale. Mark Kramer je taktéž ředitelem Harvardského projektu studií studené války a dlouhou dobu pracoval v nově otevřených archivech zemí bývalého Varšavského paktu včetně České republiky. Z množství jeho mnoha studií autorka pracovala například s textem z roku 2011 *The Demise of the Soviet Bloc*, ve kterém se Mark Kramer mimo jiné detailně věnuje změně přístupu nového generálního tajemníka M. Gorbačova vůči zemím východní Evropy, či s textem z roku 2010 *The Kremlin, the Prague spring, and the Brezhnev doctrine*. Autorka v práci čerpala také z textů českých autorů věnujících se sovětské politice. Diplomová práce např. využívá analýz Bohuslava Litery v nedávno publikované monografii

Od Stalina ke Gorbačovovi: Mezinárodní postavení a politika komunistické supervelmoci 1945–1991.

V kapitole věnující se zahraniční politice Ruské federace věnovala autorka pozornost textu Marka Galeottiho *Pojďme si promluvit o Putinovi*. Galeotti v knize popisuje, jak se západní společnost mýlí v ruském prezidentovi Putinovi. V knize vyvrací všeobecně přijímané mýty a zároveň popisuje Putinovy reálné vlastnosti.

1. Teoretické ukotvení

Za klíčové se při studiu zahraniční politiky považuje pochopení nejrůznějších vztahů mezi jednotlivými zeměmi a stejně tak fungování celého mezinárodního prostředí jako takového. V následující kapitole autorka práce vysvětlí teoretický základ, na kterém je celá práce postavena a který ji umožní odpovědět na její předem stanovené výzkumné otázky a hypotézy.

První kapitola diplomové práce je rozdělena do čtyř podkapitol, jejichž cílem je vysvětlit základní pojmy, definice a teoretický základ, ze kterého tato práce vychází. První z nich se věnuje objasnění pojmu zahraniční politika, soustředí se na vysvětlení toho, co jsou to koncepce a strategie zahraniční politiky, kdo se na jejich tvorbě podílí a k čemu jejich stanovování slouží. Následující část se zabývá analýzou zahraniční politiky, tedy podoborem mezinárodních vztahů věnujícím se vzájemnému působení mezi aktéry zahraniční politiky a jejich prostředím. Zásadní pro celou práci je třetí podkapitola, která poukazuje na roli lídrů v zahraniční politice. Rozděluje vůdce s ohledem na jejich vlastnosti či styly vládnutí a na základě těchto faktorů je autorka schopna vyhodnotit, zda se například jedná o vůdce slabé či silné. Na závěr klade první kapitola důraz na zjištění toho, jakou roli mají v zahraniční politice poradci, celý byrokratický aparát a jaké řízení těchto poradců si mohou jednotliví vůdci zvolit.

1.1 Zahraniční politika a její koncepce/strategie

Zahraniční politika je považována za jeden z hlavních nástrojů, kterým stát disponuje, využívá ho k naplnění svých národních zájmů a taktéž k zajištění zákonného místa v rámci asociace národů (DeRouen, Mintz 2010: 4). V rámci studia zahraniční politiky jsou jednotlivci a jejich vůle činit určité kroky hlavním faktorem, který tuto politiku formuje. Vliv na utváření zahraniční politiky mají taktéž domácí politické instituce nebo veřejné mínění. Záleží samozřejmě na povaze jednotlivých politických systémů. Například vytváření a přijímání zahraničněpolitických rozhodnutí států je odlišné v případě zemí s autoritativním stylem vládnutí. Tyto státy se na mezinárodní scéně snaží vytvářet pozitivní dojem. I přesto, že značná část jejich moci směřuje vůči jejich vlastnímu

obyvatelstvu, usilují zároveň o zvýšení mezinárodní prestiže, jelikož pozitivní hodnocení těchto zemí a jejich vrcholných představitelů má vliv na zmírnění kritiky v rámci celého společenství států (Dukalskis 2018: 1). V okamžiku, kdy ostatní státy začnou tento režim akceptovat, je pro autoritativní zemi méně náročné sledovat své zahraničněpolitické cíle (Owen 2010: 69).

Cílem zdravé a pevné zahraniční politiky je vytvoření kooperačních a přátelských vztahů mezi jednotlivými státy. Bez řádně vypracované zahraniční politiky, zejména v dnešní globalizované době, může stát začít směřovat ke ztrátě svého postavení a prestiže v rámci světových záležitostí, což by mohlo vést k jeho izolaci a následně úpadku zejména v dosahování národních zájmů (Bojang 2018: 8).

U výzkumu zahraniční politiky je důležité brát v potaz také specifickou roli velmocí, tedy například Spojených států a Sovětského svazu v období probíhající studené války. Právě vztahy velmocí často určují, zda se mezinárodní prostředí bude nacházet v období relativního míru či zda propukne určitý konflikt (Brands: 2017: 1). Pojem velmoc začal být stále častěji využíván v době probíhající studené války. Status supervelmoci země získala především s ohledem na svou sílu a dostatečnou mobilitu této síly. V pozdějších letech studené války se tato síla odvíjela od schopnosti a velikosti jaderného arzenálu SSSR a USA (Aldred, Smith 1999: 19). „*Tyto velmoci zaujímají pozici autority v každém z právních režimů, které vznikly od roku 1815.*“ (...) „*Klíčovou výsadou tohoto postavení bylo právo zasahovat do záležitostí jiných států za účelem prosazování některého proklamovaného cíle komunity*“ (Simpson: 2004: 5).

V dnešní době existuje celá řada definic týkajících se zahraniční politiky. Například slovy Charlese Frazer Hermanna, experta na americkou zahraniční politiku, jde o: „*diskrétní záměrné jednání, které vyplývá z politického rozhodnutí jednotlivce nebo skupiny jednotlivců*“ (Bojang 2018: 2). Nejedná se tedy o samotné rozhodnutí, ale o výsledek tohoto rozhodování. O zahraniční politice jednotlivých států lze také přemýšlet jako o průniku domácí politiky s politikou mezinárodní.

Její cíle jsou tedy ovlivňovány jednak faktory externími¹, ale také těmi interními², jak mimo jiné tvrdí Christopher Hill. V knize *The Changing politics of Foreign Policy* se soustředí kromě jiného na to, že „zahraniční politika se stává jednak klíčovým výrazem státnosti, ale také prostředkem vypořádání se se současnými vnitřními i vnějšími požadavky na vládu“ (Hill 2003: 23). Síla vlivu, ať už vnitřních či vnějších determinantů, se liší stát od státu a také v závislosti na odlišných politických prostředích, jejichž jsou dané státy součástí (Bojang 2018: 2).

Koncepce či strategie zahraniční politiky jde ruku v ruce s paradigmatem zahraniční politiky či tzv. grand strategy, tedy způsobem, jakým jednotliví tvůrci zahraniční politiky vnímají postavení své země v rámci mezinárodního společenství a jak vnímají cíle zahraniční politiky dané země, již reprezentují. Strategie zahraniční politiky je tedy strategií provádění tohoto paradigmatu (Eskenazi 2015: 2).

Strategie v zahraniční politice či v každodenním životě začíná v okamžiku určení si cíle. Tvůrci zahraniční politiky jednotlivých zemí jsou tedy při tvorbě strategie nuceni si odpovědět na otázky: *Co chce daná země získat? Za jak dlouhé období se jí to má podařit? Jaké prostředky využije k dosažení předem stanoveného cíle?* Jakmile dojde k zodpovězení těchto otázek, mohou tvůrci zahraniční politiky začít tvořit akční plán, jehož součástí jsou konkrétní politiky zaměřené na provádění určené strategie. V tomto okamžiku vytvořený plán však není ani zdaleka finální, jelikož strategická politika není pouze o cílech a činnostech vlády či dalších tvůrců politiky, ale také o vnímání a aplikování cílů ostatních zemí do výše zmíněného akčního plánu (Eskenazi 2015: 3). Je potřeba zvážit potenciální jednání dalších aktérů a na základě těchto očekávání zvolit vhodnou politiku, jejímž výsledkem bude maximalizace svých vlastních cílů zahraniční politiky. „Zahraniční politika země je formulována tak, aby chránila a prosazovala její národní zájmy při

---

¹ Mezi hlavní externí faktory, které určují zahraniční politiku státu, můžeme zařadit mimo jiné: „mezinárodní systém či mocenská struktura, mezinárodní právo, mezinárodní organizace, aliance a vojenská síla nebo armáda“ (Bojang 2018: 2).

² Mezi hlavní interní faktory, které určují zahraniční politiku státu, můžeme zařadit mimo jiné: „velikost země, socioekonomický vývoj či politickým režimem. Liší se také svou politickou institucionalizací a společenskými strukturami, vojenskými a ekonomickými schopnostmi a strategickými kulturami“ (Bojang 2018: 5).

uskutečňování vztahů s jinými zeměmi, a to bilaterálně i multilaterálně. Je to přímý odraz tradičních hodnot země a celkové národní politiky, jejích aspirací a vnímání sebe sama“ (Ahmed 2020: 787).

Přijetí širokého paradigmatu zahraniční politiky však bývá často také kritizováno, jelikož i když jako teorie se grand strategy jeví velmi dobrou, její pozitiva se dají hodnotit až z jejího využití v praxi (Grand Strategy Isn't Grand Enough, Roberts 2018). K jejímu samotnému vytvoření je totiž potřeba obsáhlé analýzy světové politiky a během vytváření tohoto rozboru může docházet k jeho zjednodušování. Dále je potřeba, aby se ke světovému dění a politickým událostem nahlíželo pružněji než jen dle předem stanoveného přísného organizačního rámce, protože odlišné a komplikované problémy mohou mít odlišná řešení. Samotná zahraničně-politická rozhodnutí jsou také ovlivňována subjektivními názory tvůrců politik a tato rozhodnutí často činí pod tlakem aktuálně probíhajících politických situací či například pod vlivem jednotlivých ideologií a hodnot, jež vyznávají (Eskenazi 2015: 7).

Rozhodující roli při tvorbě zahraniční politiky zastávají státníci, tedy jednotliví politikové, předsedové vlád či prezidenti států. Tito lidé stojí za finální podobou jednotlivých strategií zahraniční politiky svých zemí. Této elitě je však velmi nápomocný početný byrokratický aparát či informace získané od různých vládních agentur. Zahraniční politika tedy není prováděna pouze diplomaty, ale do značné míry také vědci, ekonomy či zpravodajskými agenturami. Dílčí alternativy, které státníci projednávají ve formě finálních dokumentů vhodných ke schválení, jsou zpravidla navrhovány a předem diskutovány, a to nejčastěji nižšími úředníky jednotlivých ministerstev dané země (DeRouen, Mintz 2010: 11). V různých formách politických systémů rozhodují o finální podobě zahraniční politiky země různé osoby. Například v totalitním zřízení má ve vytváření zahraniční politiky konečné slovo diktátor. V demokratickém zřízení to bývá buď prezident země (Spojené státy³) nebo předseda vlády (Velká Británie⁴).

---

³ „Prezident nese hlavní zodpovědnost za styky USA s cizími státy. Prezident jmenuje velvyslance a konzuly, kteří musí být schváleni Senátem, a přijímá cizí velvyslance a jiné veřejné činitele. Spolu s ministrem zahraničí řídí všechny oficiální styky se zahraničními vládami“ (cz.usembassy.gov).

⁴ Funkce předsedy vlády 1947: „.....Obzvláště úzké zapojení do zahraničněpolitických a obranných záležitostí...“ (publications.parliament.uk).

1.2 Analýza zahraniční politiky

Analýza zahraniční politiky (FPA) představuje jedinečnou možnost integrace analýzy na různých úrovních a jako podbor, který je součástí mezinárodních vztahů, se jeho vznik datuje ke konci 50. a počátku 60. let 20. století (Hudson 2005: 6). Oproti teoriím mezinárodních vztahů, které se soustředí pouze na studium mezinárodního systému, se analýza zahraniční politiky zaměřuje na interakci mezi aktéry zahraniční politiky a jejich prostředím (Morin, Paquin 2018: 2). Tvrdí, že i přesto, že jistá rovnováha sil v mezinárodním systému může částečně omezovat jednání aktérů zahraniční politiky, je zřejmé, že lidská představivost a vůle jsou nejdůležitějšími vlivy formujícími světovou politiku (Hudson, Vore 1995: 210).

Vysvětlení analýzy zahraniční politiky zahrnuje proces a důsledky lidského rozhodování s odkazem na zahraniční subjekty. Do středu své pozornosti staví zejména analýzu na individuální a národní úrovni. Zkoumá tedy konkrétní rozhodování aktérů, osobnosti vůdců, byrokratického aparátu a sociálních skupin (Morin, Paquin 2018: 8). Běžně lze v těchto procesech sledovat nejen jedno rozhodnutí či jeho absenci, ale také sled různě měnících se nařízení přijatých s ohledem na konkrétní situaci. Mnohdy se proces rozhodování soustředí na vyšetřování, informování, rozklíčování problému, analýzu možných řešení či upřednostňování cílů (Hudson 2005: 3). Rozhodování v oblasti zahraniční politiky je spatřováno jako multifaktoriální, jednotlivé proměnné jsou tedy zkoumány z více než jediné úrovně analýzy.

Do samotného výsledku analýzy zahraniční politiky se promítají taktéž poznatky z mnoha dalších disciplín, jako je například psychologie či sociologie. Právě závěry z těchto oborů napomáhají vysvětlit rozhodování v rámci zahraniční politiky jednotlivých států. Za zprostředkovatele politických rozhodnutí považuje analýza zahraniční politiky lidské bytosti, protože nikoli státy, ale konkrétní lidé jsou svým působením zdrojem veškeré mezinárodní politiky a změn v ní probíhajících (Hudson 2005: 2–3). Předpokládá, že tito lidé mají své vlastní zájmy a jejich rozhodování není vždy racionální. Jedním z mnoha poznatků psychologie

je například zjištění, že lidé nebývají schopni v určitý okamžik přemýšlet o více než dvou či třech alternativách nebo že uvažují jinak ve stresu a jinak za běžných podmínek. Během analyzování zahraniční politiky je potřeba myslet taktéž na to, že každou vzniklou situaci lze interpretovat různými způsoby. Volbu jednotlivé interpretace mohou ovlivnit taktéž odlišné faktory, jako jsou například historické precedenty, samotné osobnosti, zkušenosti jednotlivců, sociální podmínky či emoce (Hudson, Vore 1995: 292).

Pohled FPA na mezinárodní vztahy vychází ze zaměření na konkrétní osoby či jednotky, jako jsou agentury, ministerstva a další formálně ustavené skupiny, které mají oprávnění podílet se na politických rozhodnutích. V současném světě, ve kterém narůstá počet nadnárodních aktérů, je potřeba předpokládat také nárůst jejich vzájemného propojení, které bude probíhat mimo tradiční mezistátní jednání. I s touto změnou musí FPA do budoucna počítat. Je proto potřeba, aby si rozšířila své výhledy a zohlednila tento prudký růst počtu nestátních aktérů při rozboru jednotlivých problémů (Alden, Aran 2017: 5).

Vhodnou strategií u analýzy zahraniční politiky je následující postup: *„Zpočátku analyzovat jednotlivé faktory, které ovlivňují tvorbu zahraniční politiky izolovaně, a následně se je pokusit integrovat do komplexního vysvětlení, za předpokladu, že zahraniční politika je obecně záměrným nebo cíleným chováním“* (Breuning 2007: 9). Jedním z úkolů vědců věnujících se analýze zahraniční politiky je zlepšit rozhodování v zahraniční politice států tak, aby jednotlivé země mohly dosahovat co nejuspokojivějších výsledků a měly tímto posunem zároveň i možnost posílit mírové vztahy s ostatními státy mezinárodního společenství (Alden, Aran 2017: 3).

1.3 Role lídrů v zahraniční politice

Znalost osobnostních vlastností a potenciálních reakcí jednotlivých vůdců je významnou součástí úspěšné diplomacie, jelikož právě toto nám může pomoci předejít jejich (předpokládaným) reakcím a vyhnout se tak katastrofám. Porozumění osobností daných představitelů zemí nám taktéž dovede objasnit, jakým způsobem ovlivňují a řídí své poradce, na jejichž rady a informace spoléhají.

Organizační struktura poradců závisí vždy na preferenci vůdce a ta je opět závislá na jeho osobnosti. Vůdce, který má eminentní zájem o zahraniční politiku, v ní bude hrát s největší pravděpodobností aktivnější roli nežli vůdce, který tento zájem postrádá (Breuning 2007: 9). Celkově lze ale předpokládat, že jednotliví vůdci vytvářejí a implementují svou vlastní osobitou zahraniční politiku. Tito lídři konstatují, že právě jejich styl vedení může vylepšit reputaci země a zvýšit její postavení na mezinárodním poli (Murray, 2012).

Pokoušíme-li se vysvětlit jednotlivé kroky a rozhodnutí v oblastech zahraniční politiky, je na úvod vhodné předpokládat, že každá osoba lídra je racionální lidskou bytostí, která se snaží dělat co nejlepší rozhodnutí, jež povedou k blahobytu země, kterou reprezentují. Po tom, co přijmeme tento předpoklad, musíme začít sledovat další faktory, které lídrovo konání ovlivňují (Bojang 2018: 7). Je také potřeba zjistit, jaká je vůdcova motivace tyto kroky konat či jak přesně rozumí situaci, které čelí. Posuzování racionality vůdcova počínání přitom žádným způsobem nesouvisí se subjektivním pohledem člověka, který analýzu jeho kroků provádí. Nesouhlas s politikovými cíli rozhodně nemůže určovat posuzování kvality jeho rozhodování. Stejně tak politikova chybná rozhodnutí nemusí nutně vést k výsledkům špatným (Breuning 2007: 4).

Studie, které se věnují rolím vůdců, si často propůjčují pojmy z psychologie, která má pro výzkum jednotlivců a jejich motivace řadu nástrojů. Mezi oběma obory však existují značné rozdíly, jelikož psychologové mají zájem o obecné znalosti týkající se lidského chování, kdežto analytikům zahraniční politiky jde spíše o hodnocení konkrétních jedinců. Analytici zahraniční politiky musejí vymýšlet způsoby, rozluštit je a pochopit, jak vůdcové vnímají svět. Zpravidla se soustředí na jejich veřejná prohlášení či méně formální komentáře. Ne vždy však existuje dostatek materiálů. Například snaha porozumět sovětským vůdcům během studené války bude daleko náročnější nežli snaha pochopit počínání jejich protějšků ve Spojených státech.

Pro účely své práce si autorka vybrala dvě studie, které se věnují rozdělení vůdců do určitých kategorií. První z nich je studie analytičky mezinárodních vztahů Marijke Breuning. Na základě její práce lze vůdce rozdělit do čtyř kategorií dle způsobu jejich vládnutí.

První skupinou jsou vůdci aktivně-pozitivní. Jedná se o osobnosti, které do své práce investují hodně energie a jejich práce jim přináší dostatek satisfakce. Snaží se být dostatečně informováni, jsou ochotni naslouchat svým poradcům a zároveň se po vyhodnocení dostatečného množství informací nezdrahají zasáhnout a učinit tvrdá rozhodnutí, čímž se orientují na dosažení úspěchu (Qualls 1997: 183).

Druhým typem vůdce je člověk, který do své práce investuje taktéž mnoho energie, ale o smysl práce mu zas až tolik nejde. Mnohdy je jediným cílem těchto osobností pouhé získání a udržení si moci. Hromadně je označujeme jako aktivně-negativní.

Třetí variantou jsou vůdci pasivně pozitivní. Jsou to lidé méně energičtí, mají nízkou sebeúctu, ale svou práci považují za uspokojivou.

Poslední skupinu označujeme jako pasivně negativní. Do této skupiny řadíme opět méně energické vůdce, kteří svou roli navíc vnímají jako něco, co je žádným způsobem nenaplnuje a svým jednáním se snaží plnit pouze své občanské povinnosti. Jeví se, že typ aktivně-pozitivní by měl být typem ideálním. Pravda je však taková, že každá ze skupin je částečně problematická.

Problémem pasivních vůdců bývá to, že se jako čelní představitelé země nezabývají politickými problémy své doby, věnují se pouze shrnutí problémů, které pro ně někdo připravil, čímž dochází ke snadné manipulaci ze strany poradců. Dalším faktorem, který ovlivňuje vůdce, ať už spadá do kterékoliv skupiny, jsou emoce. Nebývá běžné, že by představitelé zemí jednali pouze racionálně a pragmaticky. Vliv emocí na rozhodování není zcela oddělitelný od vlivu, který je dán konkrétním typem osobnosti. Ať už se jedná o optimismus, pesimismus, nedůvěru či důvěru, základ mají stejný – v osobnosti. Emoce jsou často popisovány jako spontánní reakce ovlivňující lidský úsudek (Crawford 2000: 137). Osoby mající aktuálně dobrou náladu se více zaměřují na obecné znalosti, dělají rozhodnutí na základě stereotypů či předchozích soudů, zatímco osoby trpící špatnou náladou inklinují více k vytyčování detailů a nastalé situace analyzují velmi podrobně. Emoce tedy ovlivňují nejen rozhodovací proces, ale také náhled na samotný objekt zájmu. Každá země navíc disponuje odlišnými společenskými normami, přičemž

výklad emocí je taktéž odlišný. To bývá mnohdy klíčovou překážkou při tvorbě zahraniční politiky (Breuning 2007: 46).

Druhým často uváděným dělením lídrů, velmi populárním mezi novináři a vědci je dělení na dvě další kategorie, a to na vůdce „agresivní“ a „smířlivé“, tzv. „jestřáby“ a „holubice“. Dle Charlese F. Hermanna se agresivní lídři vyznačují politikou založenou na pevné vojenské moci, často mívají tendence manipulovat s lidmi, jsou paranoidní, zakládají si na síle a ideově bývají nejbliž k nacionalismu. Jestřábi bývají individualisté, kteří směřují svou agresi směrem ven, čímž se snaží o získání jednoty skrze zničení nebo naopak získání nepřítele na svou stranu. Svět kolem sebe vidí jako hrozbu, vždy je blízko někdo, s kým se dá zápasit, nebo něco, co si chtějí podmanit (Klugman 1985: 583). Zároveň dle Kennetha A. Schultze jestřábi ne vždy využívají své kapacity k uzavření míru. Často se jedná o případy, ve kterých je okolí jestřába složeno z dalších podporovatelů „tvrdé linie“, kteří spíše podpoří udržení soupeření (Schultz 2005: 4).

Oproti tomu lídři smířliví jsou spíše ochotni spolupracovat a snaží se mít přátelské vztahy s ostatními zeměmi a jejich vůdci (Bojang 2018: 7). Vyhledávají si pokud možno co nejvíce úhlů pohledů na politické prostředí. Jsou zastánci kolektivismu, proto věnují pozornost potřebám a obavám dalších skupin; individualitu vnímají jako hrozbu. O jednotu usilují tak, že popírají různorodost. Jelikož se obávají individuality, obávají se tak i jestřábů (Klugman 1985: 584). Zástupci holubic svým rivalům běžně nabízí spolupráci a jsou zastánci mírových řešení politických problémů, nejedná se tedy o aktéry tak nekompromisní jako jsou jestřábi (Kesgin 2020: 3).

1.4 Role poradců a byrokratického aparátu v zahraniční politice

I přesto, že právě lídři jsou osobami, které dostávají pozitivní či negativní hodnocení za učiněné kroky v rámci zahraniční politiky, jen zřídka tyto kroky uskutečňují sami. Poradní systémy a vládní byrokracie fungují v různých zemích sice odlišně, ale vždy hrají alespoň určitou roli při rozhodnutích týkajících se zahraniční politiky (Breuning 2007: 9).

Výstupy zahraniční politiky se skládají ze dvou vzájemně propojených prvků politického rozhodování. Jedním z nich je finální odpovědnost, kterou v rozhodování nese pouze jeden člověk. Druhým je ten, že vytváření zahraniční politiky je uskutečňováno prostřednictvím hierarchických organizací. Tyto organizace, které mají vliv na tvorbu zahraniční politiky, mohou mít různou velikost, strukturu či název. Příkladem mohou být vláda, koalice, parlament, junta či jednotlivci. Vzájemné propojení těchto dvou složek, tedy jedince a příslušné organizace, však nefunguje u všech zemí stejně. Úlohu zde hraje např. charakter státu, osobnost lídra a také struktura institucí konkrétní společnosti (Breuning 2007: 86).

V moderních demokraciích se očekává, že byrokracie a celý její aparát bude politicky neutrální a za jejich hlavní cíl se pokládá uskutečňování vládních rozhodnutí. To je však ideál, který ne vždy odpovídá skutečnému stavu. Problémem některých z těchto aparátů je třeba jejich velikost. Mnohdy mívají desítky tisíc pracovníků a v těchto případech lze jen stěží provádět rychlé změny a pohotová rozhodnutí.

Na zahraniční politiku má taktéž vliv institucionální uspořádání byrokracie. V případech, kdy jsou agentury méně závislé či nezávislé na vládě dané země, je mnohem pravděpodobnější, že se budou snažit dosáhnout svých vlastních priorit, čímž mohou ztížit prosazování cílů zahraniční politiky nastavených výkonnými orgány vlády. Naopak, pokud se jedná o agentury více závislé na vládě, budou spíše plnit cíle nastavené vládou či prezidentem. Tyto specifické role agentur jsou typické například pro Spojené státy (Morin, Paquin 2018: 102). V případě Ruska, zejména pak během vlády V.V. Putina, lze hovořit o tzv. prezidentské administrativě, která je zaměřena na menší skupinu poradců. Tito poradci „*mohou být více zaměřeni na získání přízně a prosazování svých vlastních zájmů než na rozvoj a implementaci účinných politik*“ (Oliker et al. 2009: 21).

V procesu rozhodování v rámci zahraniční politiky jsou důležité také „styly řízení“ lídrů směrem k byrokratickému aparátu. Tyto styly řízení jsou v různých zemích a pod různými vůdci odlišné a soustředí se na způsob, jakým lídři spravují a ověřují informace a také samotné osoby v jejich okolí. Například „*v Sovětském svazu upřednostňoval Nikita Chruščov centralizovaně autoritářský styl, zatímco*

Leonid Brežněv měl větší zájem na dosažení konsensu v rámci politbyra“ (Morin, Paquin 2018: 102). Z tohoto příkladu je tedy zjevné, že tyto varianty řízení nejsou vždy závislé na politickém režimu, ale zejména na schopnostech a prioritách daného vůdce.

Pro účely této práce využije autorka klasifikačního schématu R. Johnsona z roku 1974, původně navrženého pro způsoby řízení ve Spojených státech. Tři způsoby, které Johnson formuloval, byly následující: formální, kolegiální a soutěžní/konkurenční styl (Hermann, Preston 1994: 78).

Formální styl je založen na předložení řešení, která jsou nejvíc racionální a nejefektivnější s tím, že využívá jasně daná procesní a hierarchická pravidla. Lídři se tedy v tomto případě snaží vytvořit řádný rozhodovací proces. Jednotliví členové byrokratického aparátu mají na starost určitou oblast odbornosti a z ní vůdci poskytují informace. Důraz je zde kladen na analýzu a na dosažení co nejlepšího řešení (Breuning 2007: 89). *„Tento přístup předpokládá, že existuje optimální řešení, které lze identifikovat a implementovat; rozhodnutí jsou přijímána a akce jsou podniknuty s úplnými informacemi o všech alternativách a důsledcích jejich přijetí“ (Johnson 1974: 4). Nevýhodou tohoto stylu řízení je to, že se vůdci nemusí dozvědět, zda jsou jisté informace zkresleny nebo dokonce úplně vynechány. Dochází k tomu proto, že jakmile si vůdce zvolí právě tento typ řízení, jen málokdy výsledky práce poradců zpochybňuje, čímž jim otvírá značné možnosti.*

Kolegiální styl se zaměřuje spíše na týmovou práci a je oproti stylu formálnímu řízen méně formálními pravidly, což vede ke snazšímu dosažení konsenzu (Morin, Paquin 2018: 102). Podporuje sdílení odpovědnosti, vytváření možností a je otevřený informacím. Lídři, kteří si zvolí tento typ řízení, jsou rádi uprostřed dění, ze kterého se podílí na tvorbě politiky (Hermann, Preston 1994: 79). Lídři se v tomto stylu snaží o spojení nejsilnějších prvků, argumentů a odlišných úhlů pohledů svých kolegů (Johnson 1974: 7). Informace nejsou poradci poskytovány jednotlivě, ale diskutuje se o nich skupinově. Cílem není ostrá výměna názorů nebo dokonce konflikt, ale naopak dospění k dostatečně inovativním návrhům prostřednictvím diskuzí a za pomoci různých úhlů pohledu. Nevýhodou tohoto typu může být skutečnost, že ne všichni lídři jsou schopni

podporovat týmového ducha a citlivý balanc názorové rozmanitosti, což je u tohoto typu řízení zásadní. Existuje tedy tenký led mezi stylem kolegiálním a stylem konkurenčním (Breuning 2007: 91).

Posledním typem řízení je tedy styl konkurenční. Nastolí-li vůdce tento typ řízení, podporuje tím střety mezi jednotlivými poradci. Tímto jednáním se poradci snaží získat převahu a vůdceví náklonnost tím, že právě oni mu jako první a lépe sdělí informace, které požaduje (Morin, Paquin 2018: 102). Vůdce si zvolí tento typ řízení jako prostředek k udržení informovanosti a podpoře kreativity jeho kolegů (Johnson 1974: 6). Úskalím konkurenčního typu řízení je pravděpodobnost předložení nepravdivých, neúplných nebo zavádějících informací ve snaze získat si vůdceví pozornost. Zároveň je součástí tohoto řízení častá změna a doprovází ho proudění stále nových poradců z důvodu tvrdé vnitřní konkurence, ve které je náročné pracovat (Breuning 2007: 90).

Role a vliv poradců či byrokratického aparátu nemusí být pro účely rozhodování a tvorby politik vždy jen pozitivní. V případech, kdy je demokratická kontrola nedostatečná, může dojít například ke změně celé byrokracie. Mohou se dle libosti odstraňovat odborníci z jednotlivých ministerstev, mohou se zakládat nová ministerstva, která nemusí disponovat zaměstnanci s dostatečnými odbornými znalostmi, tak aby docházelo k nutným konzultacím, a tak se vlastně moc soustřeďuje do rukou určité skupiny. Otázkou pak je, zda se dominantní poradci spokojí se svou podřízenou rolí, nebo se naopak snaží převzít odpovědnost za vývoj a implementaci rozhodnutí, do nichž pak mohou promítat své vlastní zájmy (Yolles 2017: 7). Takzvaný byrokratický politický přístup nastiňuje, že *„byrokracie jako racionální aktér se dívá na svůj vlastní zájem, a proto má silný vliv na politické aktéry, kteří jsou součástí procesu tvorby politiky, a to i v jejich nejpolitickějších fázích“* (Araya 2018: 2). Byrokratický vliv je ve své podstatě státním výtvořem, což mu znemožňuje úplnou neutralitu.

Původní předpoklad demokratického způsobu řízení byl takový, že formulování politiky, stanovování agendy a účastnění se rozhodovacího procesu bude úkolem politiků. V rukách byrokracie bude naopak hodnocení a implementace daných politik. Výzkum Douglase Morgana však ukazuje, že reálně mají byrokraté často na starosti už samotné stanovování politické agendy či

dokonce rozhodování (Morgan et al. 1996: 360). Zpravidla se jedná o poradce umístěné ve středu nebo na vrcholu hierarchického uspořádání. Tito poradci si mohou dovolit vybírat informace, které poskytnou jednotlivým skupinám, politikům či veřejnosti, čímž mohou ovlivnit podobu daného problému (Araya 2018: 3).

2. Zahraniční politika Sovětského svazu v éře Leonida Iljiče Brežněva

Druhá kapitola této práce se soustředí na zahraniční politiku Sovětského svazu v době, kdy se jeho lídrem stal Leonid Iljič Brežněv, tedy od roku 1964. L. I. Brežněv zastával funkci lídra Sovětského svazu téměř dvě desetiletí, což je po Stalinovi druhé nejdelší období v čele SSSR. Autorka v této kapitole klade důraz na konkrétní kroky, které Brežněv a jeho administrativa učinili v rámci zahraniční politiky SSSR.

Kapitola je rozdělena do celkem šesti podkapitol. První podkapitola se věnuje obecně Brežněvově zahraniční politice. Vysvětluje, jaký mandát dal Brežněvovi možnost stát se tvůrcem zahraniční politiky, co bylo pro Brežněva v rámci zahraničně politických rozhodnutí zásadní nebo čím se liší od svých předchůdců. Následující podkapitola pojednává o vztazích mezi Sovětským svazem a zeměmi východní Evropy, neboť právě tato skupina států hrála v sovětské zahraniční politice klíčovou roli. Zároveň se tato diplomová práce soustředí na invazi Sovětského svazu do ČSSR, tedy na jednu z těchto zemí. Třetí podkapitola se věnuje základnímu pilíři Brežněvovy zahraniční politiky, a sice Brežněvově doktríně. Obsahem čtvrté podkapitoly je analýza Brežněvovy osobnosti jakožto vůdce a na základě předem stanovené teorie zkoumá, nakolik aktivní či pasivní lídr Brežněv byl. Následná podkapitola analyzuje roli Brežněvových poradců v procesu rozhodování a spolupráce obecně. Závěrečná část je věnována invazi Sovětského svazu do ČSSR v roce 1968, ve které je popisován její průběh a role, kterou zde Brežněv sehrál.

Výzkumné otázky, na které autorka v této kapitole odpovídá, jsou: *Jaké kroky definují Brežněvovu zahraniční politiku? Co byla Brežněvova doktrína a v jakých případech bylo možné její použití? Jaký způsob vládnutí dle M. Breuning u Brežněva převažuje? Jakým způsobem Brežněv ovlivňoval a organizoval byrokratický aparát? Jakou roli sehrál Brežněv v průběhu invaze do ČSSR v roce 1968?*

2.1 Koncepce/strategie a vedení zahraniční politiky za L. I. Brežněva

Brežněvovy pravomoci v otázce zahraniční politiky spočívaly ve vedení hned tří hlavních rozhodovacích orgánů v průběhu let. Nejprve se stal v říjnu roku 1964 prvním tajemníkem ústředního výboru Komunistické strany Sovětského svazu (od roku 1966 byla funkce přejmenována na generálního tajemníka ÚV KSSS s tím, že ji Brežněv zastával až do své smrti v roce 1982), čímž se ujal role předsedy Politbyra, nejvyššího výboru pro tvorbu politických rozhodnutí v Sovětském svazu. V roce 1977, po smrti Nikolaje Podgorného, se stal předsedou prezidia Nejvyššího sovětu SSSR, což z něj učinilo oficiální hlavu státu (Vydra a kol. 2017: 380). Třetí důležitou funkcí, kterou zastával byl post vrchního velitele ozbrojených sil a Rady obrany (Guertner 1989: 47–49).

V SSSR byly vliv a moc rozděleny mezi členy tzv. kolektivního vedení. Tento typ řízení je jedním z důvodů, proč na vrcholné posty v rámci správy země nebyla umístěna žádná institucionální kritéria. Procesu generování generálního tajemníka byl dán poprvé právní základ v roce 1966, ve kterém KSSS přijala novelu pravidel strany. I přesto, že v tomto roce došlo k právnímu ukotvení těchto pravidel, sovětská praxe ukazovala, že volby nebyly nejdůležitější částí procesu. *„K výběru generálního tajemníka nedochází hlasováním na úplných zasedáních ústředního výboru, jak stanoví pravidla, s tím výsledkem, že místo mechanismu pro výběr nového generálního tajemníka pouze ratifikují rozhodnutí dosažené jinde“* (Gill 1980: 177). U postu generálního tajemníka není zákonem stanovena doba, po kterou může zastávat danou funkci, nejsou předem určena ani omezení moci, kterou generální tajemník smí uplatňovat.

Zásadním příspěvkem do mezinárodních dějin je Brežněvova politika détente, tedy uvolňování mezinárodního napětí během probíhající studené války. O tuto politiku se začal zasazovat a v jejím rámci byly první kroky učiněny v roce 1967 na konferenci v Glassboro. V období od roku 1964 do roku 1972 byla shoda na détente v rámci sovětského vedení velmi křehká. Brežněvova snaha o „uvolňování napětí“ pravděpodobně pramenila z jeho touhy o mezinárodní uznání. Konference v Glassboro, které se za Sovětský svaz účastnil Alexej Kosygin, byla poslední z mezinárodních konferencí bez Brežněvovy přítomnosti (Crump

2014: 85). Ovšem mimo touhu získat mezinárodní porozumění byl Brežněv relativně pragmatický a byl přesvědčen o tom, že Sovětský svaz, coby jedna ze dvou světových supervelmocí, by se měl podílet na globální stabilitě a měl by činit kroky, které by předešly další světové válce. Na jednu stranu navyšoval vojenské síly, ale na druhou si byl vědom toho, že „Sovětský svaz nemůže vyhrát závod proti USA, a nenáviděl Chruščovovu hrubost, která vedla ke krizi o Berlín a Kubu. Místo toho, aby Brežněv pokračoval ve studené válce, chtěl dosáhnout velké dohody se Spojenými státy, dalším významným aktérem globální stability“ (Zubok 2018: 540). Uzavření dohody se Spojenými státy mělo také své racionální ekonomické motivy. Uvolňování mezinárodního napětí umožnilo oběma velmocem snižování výdajů na zbrojení v rámci probíhající studené války. SSSR se nacházel v tíživé finanční situaci, jelikož do té doby značnou část rozpočtu investoval právě do obrany (Managing the Cold War 1962–85, bbc.co.uk).

Na rozdíl od svého předchůdce Nikity Chruščova bylo cílem politiky Leonida Brežněva posílit konzervativní základy mocenské struktury. Z toho důvodu se vyvaroval například experimentů v oblasti strukturálních změn v ekonomice, a to i přesto, že byly jeho okolím vyžadovány. Výkonnost sovětské ekonomiky, jakkoliv pozoruhodná, nebyla dostatečná pro plnění hlavní priority režimu, a sice vojenského růstu (Hyland 1979: 52). Přesto jako důležitou, oproti čistě ekonomickým faktorům, považoval a zdůrazňoval sílu ozbrojených složek při tvorbě politiky (Oudenaren 1990: 11).

Ukázkou jeho nadšení mohou být projevy, ve kterých často zmiňoval vlastenecká a vojenská témata. V roce 1976 stal dokonce maršálem Sovětského svazu, což byla druhá nejvyšší hodnost v SSSR (Steele 1983:11). Kladl důraz na občanskou hrdost a sovětský nacionalismus. Oproti Chruščovovi se snažil vyhnout četným srovnáním se Spojenými státy, naopak tvrdil, že hodnota a bohatství sovětské společnosti je posuzovatelná jejím samotným historickým vývojem, a nikoliv vývojem v jakékoliv jiné zemi (Breslauer 1982: 146).

V průběhu svého působení provedl i Brežněv hned několik změn v samotném vedení zahraniční politiky Sovětského svazu. Jednalo se o rozšíření personálu, který sloužil výhradně jemu jakožto generálnímu tajemníkovi. Vybral si dva agenty, z nichž jeden byl odpovědný pouze za vztahy se Spojenými státy –

Andrej Alexandrov-Agentov, a jeden za vztahy s východní a západní Evropou – Anatolij Blatov.

Pro formulaci Brežněvovy zahraniční politiky a vytvoření dlouhodobé strategie byl zásadní také 24. sjezd Komunistické strany Sovětského svazu, který proběhl v roce 1971. Během tohoto sjezdu byli k členství v Politbyru připojeni čtyři lidé a jeho počet se tímto navýšil na 15 mužů. Noví členové byli považováni za Brežněvovy příznivce, a proto lze hovořit o posílení jeho vlivu jakožto generálního tajemníka. Mnozí straničtí funkcionáři zde vyzdvihovali jeho styl vedení, kdy oceňovali jeho jednání s úředníky na kolegiální úrovni. Komunikace byla vedena „jako s odpovědnými a vstřícnými lidmi“ (Sapiets 1972: 13).

Jedním z často diskutovaných témat byl vztah Sovětského svazu k ostatním zemím se socialistickým zřízením. U těchto zemí se Brežněv záměrně vyhýbal slovu suverenita a věnoval se prosazování další hospodářské integrace. Opětovně zmiňoval možnost zásahu v zemích, ve kterých by mohlo dojít k určité formě ohrožení socialismu, čímž si veřejně „ospravedlňoval“ invazi do ČSSR z roku 1968 (Sapiets 1972: 19). V období Brežněvovy vlády se SSSR snažil zejména o dosažení tzv. „socialistického internacionalismu“, tedy o politiku, která „měla za cíl expanzi geopolitické sféry ovládané SSSR a také lepší pomoc národně osvobozenickým hnutím třetího světa“ (International Yearbook CIDOB. Country profile, Russian Federation, 2010). Teorie socialistického internacionalismu poskytuje na základě doktríny bratrské pomoci odůvodnění použití vojenské síly, je-li potřeba chránit zájmy světového socialistického hnutí. Zároveň ovšem představuje odklon od již zavedeného mezinárodního práva. V praxi byla tato teorie využívána od vzniku socialistických států a jejich začlenění do tzv. východního bloku a organizací, jako je Varšavská smlouva⁵ (Green 1988: 311). Předpoklad fungování teorie socialistického internacionalismu v praxi je následující: „*Socialistický internacionalismus ve skutečnosti představuje snahu Sovětů zavést určité normy*

---

⁵ „Varšavská smlouva byla smlouva o kolektivní obraně uzavřená Sovětským svazem a sedmi dalšími sovětskými satelitními státy ve střední a východní Evropě: Albánie, Bulharsko, Československo, Východní Německo, Maďarsko, Polsko a Rumunsko (Albánie se stáhla v roce 1968). Varšavská smlouva, formálně známá jako Smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci, byla vytvořena 14. května 1955“ (nato.int).

uplatňované v domácí politice u sovětských občanů, které budou mít následně přesah do oblasti mezinárodních vztahů mezi socialistickými státy“ (Tamtéž).

Kroky učiněné během Brežněvova vládnutí byly nepochybně také kritizovány, zejména pak Michaiem Gorbačovem, posledním generálním tajemníkem Sovětského svazu. Dle něj Brežněv zbytečně usiloval o „*pevnou neostalinskou linii*“. Kritika Gorbačova se soustředí zejména na to, že Brežněv neupravil své vládnutí době, ve které se Sovětský svaz nacházel, proto považuje období, ve kterém byl Brežněv u moci, za éru stagnace. Tvrdí, že spolu se svým aparátem ignoroval na západě probíhající technologické změny, odlišnosti ve vědě či průmyslu, za kterými Sovětský svaz zaostával (Bacon 2002: 2). Od druhé poloviny roku 1988 se kritika zahraniční politiky Sovětského svazu poprvé dostala také do sovětského tisku. Vyacheslav Dashichev, sovětský historik, ředitel oddělení jednoho z hlavních výzkumných ústavů v SSSR dokonce navrhoval, aby Moskva připustila, že její politika přispěla ke zvýšení celosvětového napětí a doporučoval změnu formulace zahraniční politiky (Dzirkals 1990: 18). Ve svém článku v Literaturnaya gazeta kritizoval zejména to, že „*hegemonistické velmocenské ambice stalinismu zakořeněné v zahraniční politice opakovaně ohrožovaly politickou rovnováhu mezi státy, zejména těmi na východě a západě*“ (Jacobsen 1989: 23). Brežněvova zahraniční politika dle něj vyvolala krizi zejména ze dvou důvodů, což byly chybné úsudky a jeho nekompetentní postup v rámci zahraničně politické agendy.

Kritikem Brežněvovy politiky byl v této době také tehdejší ministr zahraničních věcí SSSR, Eduard Ševardnadze, který ve svém projevu k diplomatickým pracovníkům hovořil o nedostacích v hospodářských vztazích mezi SSSR a nekomunistickými zeměmi. Zároveň promluvil k sovětským novinářům, které podpořil v tom, aby začali o sovětské politice psát bez předešlé opatrnosti, a naopak se zvýšenou upřímností. Na jeho popud analytici definovali chyby v zahraniční politice sovětských vůdců, znovu poukázali na chyby ve vrcholné diplomacii Brežněva a Chruščova, která se dle nich vyznačovala „*zbožným přáním a neschopností*“ (Tamtéž).

2.2 Brežněvova zahraniční politika vůči Východní Evropě

Sovětská zahraniční politika kladla od konce druhé světové války největší důraz na vztahy a politiku vůči východní Evropě. Již v roce 1945 během Jaltské konference Stalin požadoval sovětskou sféru vlivu nad střední a východní Evropou. *„Jakákoli poválečná ruská vláda – komunistická, carská nebo sociálně demokratická – by trvala na účinné kontrole alespoň Polska, ne-li větších oblastí východní Evropy, jako nárazníkové zóny proti budoucím útokům (Alexander 2002).* Východní Evropa plnila také funkci „odrazového můstku“, který by v případě nutnosti fungoval zcela opačně než nárazníková zóna. Tedy pokud by mělo dojít ze strany Sovětského svazu k agresi vůči západní Evropě, východní Evropa by během tohoto počínání sloužila jako jejich základna. Další okolností, kterou je potřeba vzít v potaz, byl například ideologický bezpečnostní faktor. Východní Evropa hrála důležitou roli a poskytla SSSR obranné nárazníkové pásmo, aby nedocházelo k vnějšímu pronikání odlišných ideologií či dalších politických světových názorů (Brown 1975: 5). Z pohledu východoevropských států zastával SSSR dominantní postavení jednak z pohledu velikosti ozbrojených sil a jejich možného použití, ale také v rámci ekonomického sektoru, ve kterém byla jednotlivá národní hospodářství zemí východní Evropy vzájemně propojena a mnohdy až závislá na určitých surovinách, které jim Moskva dodávala (Litera 2018: 189).

Po odchodu Chruščova se vztahy s východní Evropou staly Brežněvovou speciální agendou. Byl zastáncem tvrzení, že západní kapitalistické země jsou trvalou hrozbou pro země socialistické. Dle Brežněva bylo potřeba, aby pomoc socialistickým zemím přerostla od ekonomických dotací v pomoc obrannou, často se jeho argumentace vztahovala na vojenskou hrozbu NSR, před kterou je potřeba tyto země chránit (Anderson 1993: 101). Brežněv se rozhodl, zejména v době probíhající studené války, zvolit strategii, která byla založena na hrdinských tradicích minulosti a násilné opozici vůči kapitalismu. Sám to potvrdil v říjnu 1964 ve svém prvním projevu prvního tajemníka strany: *„Mír stále více závisí na posilování soudržnosti všech antiimperialistických sil, a především na jednotě socialistických zemí a světového komunistického hnutí“ (Tamtéž).* Ve své biografii

Brežněv popisuje koordinaci politik a spolupráci jednotlivých stran socialistických zemí jako naprosto zásadní, jelikož si vzájemně dokážou pomoci ve sdílení cenných zkušeností, k řešení problémů v souvislosti s budováním socialismu, vytváření společné zahraniční politiky či možnosti vytvářet racionální ekonomická spojení (Brežněv 1982: 130). I přes tato tvrzení si SSSR udržoval dominantní postavení a názory sovětských satelitů byly při finálních rozhodnutích reflektovány jen částečně.

Uváděl dokonce, že sjednocení socialistických zemí by mělo být hlavním cílem sovětské zahraniční politiky. Pro zlepšení této spolupráce, zejména pak vojenské, prosazoval vytvoření stálé komise Varšavské smlouvy. Vytvořením této komise a sladěním zahraničně politických zájmů chtěl docílit toho, že východoevropské státy nebudou spolupracovat se členskými státy NATO (Anderson 1993: 106). Prosazování zájmů skrze Varšavskou smlouvu bylo zároveň efektivnější, jelikož si Moskva byla vědoma komplikovanějšího průběhu v případě uzavírání bilaterálních dohod se zeměmi východní Evropy (Wanner 1995: 38).

Specifikoval tři cíle, které si Sovětský svaz stanovil vůči východní Evropě. Jedná se o posílení a upevnění úspěchů, které národy získaly v důsledku druhé světové války spolu s ustálením třídních a společenských změn v Evropě, dále o zamezení vlivu sil imperialistů, jako je západní Německo, a především zabránění jejich úsilí o dosažení jaderných materiálů; na závěr zajištění bezpečnosti východoevropských hranic, tedy hranic všech socialistických zemí (Brežněv 1967: 174).

Brežněv se také snažil o zachování dobrých vztahů s vůdci jednotlivých socialistických zemí. Hovořil s nimi na shromážděních Varšavské smlouvy, při jejich cestách do Moskvy, dokonce jim pravidelně přál i k narozeninám a uznával jejich státní svátky. Na konci 60. let zval také vedoucí lídry na „dovolenou“ na Krym, během které často konzultovali různá aktuální témata. O veškerých rozhovorech následně informoval Politbyro. Uvědomoval si, že důvěra je v jejich vztahu důležitá, a proto se jí snažil rozvíjet například udělováním vyznamenání či medailí vůdcům východního bloku (Raleigh 2016: 850). Ne s každým z východoevropských lídrů měl stejně vřelý vztah. Například Gustáv Husák, bývalý prezident ČSSR a vysoký představitel Komunistické strany Československa, se stal ze všech

východoevropských vůdců jeho nejbližším spolupracovníkem. Oproti tomu rumunský vůdce Nicolae Ceaușescu patřil mezi ty méně oblíbené a respektované (Raleigh 2016: 852). Znamé jsou též neformální rozhovory L. I. Brežněva s Alexandrem Dubčekem během roku 1968. Příkladem těchto rozprav je telefonický rozhovor z 13. srpna 1968. V tomto hovoru Brežněv poukazuje na neplnění dohod, které vzešly ze setkání zástupců SSSR a ČSSR v Čierné nad Tisou na konci července 1968 a v Bratislavě 3. srpna 1968. V již zmíněném telefonickém hovoru Dubčekovi zdůrazňuje znepokojení z neplnění závazků, které je patrné napříč celým Politbyrem. Dubček během tohoto rozhovoru jednal podrážděně a informoval Brežněva o svém brzkém odstoupení z postu prvního tajemníka ÚV KSČ. Brežněv se Dubčekovi snažil dávat doporučení, na základě kterých by se mu mělo podařit, i když na poslední chvíli, celou situaci napravit. Ujišťoval ho, že jakmile se těmito radami nebude řídit, SSSR bude muset situaci přehodnotit a bude nucen přijmout nová opatření (Pecka 1994: 580-590).

Období po invazi Sovětského svazu do ČSSR zvýšilo napětí napříč celým východním blokem. Intervence dle Roye Medvedeva vyvolala „*mimořádně vážnou krizi v mezinárodním komunistickém hnutí*“, jehož součástí byly zejména státy východní Evropy (Ouimet 2003: 58). Ve východním bloku uhasly naděje na alespoň částečnou změnu, která byla inspirovaná vývojem v ČSSR, a sovětský socialismus finálně potvrdil svou stagnaci a neochotu tolerovat jakékoliv změny. Intervence do ČSSR ukončila proces pražského jara a zahájila proces normalizace, který byl založen a poháněn sovětským ideologickým konzervatismem.

Situace mezi jednotlivými státy východní Evropy zůstala napjatá, největší napětí pak vzniklo mezi státy, které se operace neúčastnily. Albánie například oficiálně opustila Varšavskou smlouvu, prezident Rumunské socialistické republiky Nicolae Ceaușescu neumožnil bulharským jednotkám v rámci invaze průchod přes Rumunsko a vyjadřoval se zásadně proti jejímu uskutečnění. A v případě Jugoslávie srpnová invaze zcela zmrazila pomalu se zlepšující vztah se Sovětským svazem. Ke zhoršení vztahů došlo také s komunistickými stranami západní Evropy, které začaly ztrácet podporu obyvatel, a řada z nich se nově vydala cestou rozvolnění vztahů s KSSS a začala formulovat své vlastní na SSSR méně závislé politiky (Litera 2018: 212–214).

2.3 Brežněvova doktrína

Východní Evropa byla sovětskými vůdci považována během celého poválečného období za rozšíření či prodloužení jejich vlastních hranic. Z toho důvodu vnímali i hrozby týkající se východní Evropy za hrozby jejich vlastní. Právě tyto obavy daly vzniknout tzv. Brežněvově doktríně, která stanovovala pravidla pro celý východní socialistický blok (Kramer 1989–1990: 27).

Brežněvova doktrína (nebo také doktrína omezené suverenity) byla založena na tvrzení, že jakmile dojde byť jen k nepatrnému ohrožení socialismu v jakékoliv z bývalých zemí sovětského bloku, je to dostatečný důvod pro legitimní invazi, čímž nastane důrazné pokárání či potrestání rebelsky si počínající země (Petráček 2014). Poprvé byla formálně představena 26. srpna 1968 jako dokument s názvem *„Suverenita a mezinárodní závazky socialistických zemí“* (Vydra a kol. 2017: 384). Prvním příkladem užití Brežněvovy doktríny v praxi byla invaze vojsk Varšavské smlouvy do ČSSR v roce 1968.

Argumenty užívané v souvislosti s touto invazí byly mimo jiné často citovány ve článcích tehdejších sovětských novin s názvem Pravda, které byly vydávány ÚV KSSS. V těchto novinách se objevilo v listopadu 1968 následující: *„Když se domácí a vnější síly nepřátelské k socialismu snaží zvrátit vývoj sociální země a tlačí ji ke vzkříšení kapitalistických podmínek, tedy když se objeví hrozba pro socialismus v této zemi, objeví se ohrožení bezpečnosti celé socialistické komunity, pak se to nestává pouze problémem pro obyvatele dotyčné země, ale společným problémem, který znepokojuje všechny socialistické země“* (Loth 2001: 104).

Smyslem doktríny nebylo pouze potrestání dané země, její existence byla zároveň esenciální pro posilování socialistického společenství, což bylo považováno za úspěch, a především za hlavní cíl mezinárodní dělnické třídy. Odmítnutím tzv. abstraktní suverenity *„Brežněvova doktrína výstižně kodifikovala základní prvky sovětské politiky vůči východní Evropě v prvních čtyřiceti letech poválečného období“* (Kramer 1989–1990: 30). Doktrína se zároveň zasazovala o propojení každé země s ostatními komunistickými zeměmi prostřednictvím

komunistické ideologie a požadovala, aby se tyto vlády řídily marxisticko-leninskými zásadami a jejich moskevskou interpretací (Kramer 2011: 790).

Oficiálně měla Brežněvova doktrína dva hlavní účely, a to jednak „*vysvětlit chyby Komunistické strany Československa a tím jasněji vymezit autonomii vládnoucích stran ve východní Evropě*“ a taktéž „*obecně připomenout vládnoucím i nevládním stranám jejich závazky vůči Komunistické straně Sovětského svazu jakožto vůdčí síle mezinárodního komunistického hnutí*“ (Wozniuk 2007: 215).

Obsah Brežněvovy doktríny přesně nestanovoval možné scénáře, ve kterých by byl vyžadován vojenský zásah. Po invazi v roce 1968 do ČSSR byla představa sice jasnější, ale stále nebyla zcela jasně definována. Od poloviny 70. let se začala rozšiřovat idea, která vybízela k možnosti využití Brežněvovy doktríny i mimo východní Evropu v dalších světových regionech. Od roku 1968 byla doktrína uplatněna ve dvou dalších případech, a to v Afghánistánu v letech 1979-1988 a v Polsku v letech 1980-1981. Uplatnění doktríny v Afghánistánu a Polsku bylo od invaze v ČSSR velmi odlišné. V roce 1979 podnikl Sovětský svaz invazi do Afghánistánu, která byla ospravedlněna Brežněvovou doktrínou (Hilali 2001: 323). Důvody v případě invaze do Afghánistánu byly jednak geopolitické, ale také ideologické. S ohledem na tou dobou probíhající studenou válku chtěl SSSR získat „*vysoce strategickou oporu v jihozápadní Asii*“ (Morini 2010: 1). A zároveň se tímto krokem zasadil o zachování socialistického režimu v Kábulu. Odlišná byla i forma v případě Polska, kde SSSR nezvolil přímý vojenský vpád, ale spíše něco, co by se dalo nazvat „*zastašováním polské společnosti po mnoho měsíců nepřímou formou psychologické války*“ (Wozniuk 2007: 215). Důvodem aktivace doktríny v případě Polska byla snaha potlačit nově vznikající reformy, a především aktivitu nezávislého odborového hnutí Solidarita. Změny nebyly vedeny směrem shora jako v případě Československa. Požadavky byly naopak formulovány v rámci rozsáhlých dělnických nepokojů, které byly důsledkem politické, ale především ekonomické krize v komunistickém Polsku (Tomek 2017: 6).

Sovětský svaz důsledně sledoval počínání svých východních spojenců a v okamžiku, kdy bylo zřejmé, že svým chováním vybočují ze schválených socialistických praktik, mohl zasáhnout například formou již zmíněné vojenské intervence. Varšavská smlouva, založená r.1955, měla mimo jiné mandát k tomu

takové intervence provádět, jelikož se stala jediným společným reálně fungujícím mechanismem. Do budoucna s ní bylo počítáno jako s organizací, která bude koordinovat zahraniční politiky zemí východního bloku (Wanner 1995: 38).

Sovětský svaz byl zastáncem teorie socialistického internacionalismu. V praxi se tato teorie projevovala tak, že třídní zájmy byly nadřazeny zájmům národním, a v podstatě vyjadřuje „*nadřazenost centra nad periferií a zmocňuje Moskvu k řízení republik*“ (Newton 2016: 2). Právě zajištění a uplatňování socialistického internacionalismu měla na starosti Brežněvova doktrína. Pro SSSR a samotného Brežněva byla tato teorie natolik zásadní, že na ni odkazoval i v nově přijaté Ústavě z roku 1977, tzv. Brežněvově ústavě. Ve čtvrté kapitole této Ústavy popisující zahraniční politiku je ve článku 30 uvedeno: „*SSSR jako součást světového systému socialismu a socialistické komunity podporuje a posiluje přátelství, spolupráci a přátelsky vzájemnou pomoc s ostatními socialistickými zeměmi na základě principu socialistického internacionalismu a aktivně se účastní socialistické ekonomické integrace a socialistické mezinárodní dělby práce*“ (Ústava SSSR, 1977).

Jak už autorka uvedla, Západ tento úhel pohledu a tyto argumenty označil pojmem „Brežněvova doktrína“, tedy vyjádření rigidní hegemonie Sovětského svazu, kterým je ochoten zajistit stabilitu a pořádek v socialistických zemích prostřednictvím hrozby vojenské intervence (Newton 2016: 1–5). Ovšem postavení SSSR jakožto země, která je spoluautorem Charty OSN a jedním ze stálých členů Rady bezpečnosti OSN, je v přímém rozporu s argumenty Brežněvovy doktríny. Zásada nevměšování se do vnitřních záležitostí zemí je součástí Charty OSN, Brežněvova doktrína ji však nezohledňovala a byla nazývána jako „*formálně juridický výmysl*“ (Wanner 1995: 89).

„*Všichni členové se ve svých mezinárodních vztazích zdrží hrozby nebo použití síly proti územní celistvosti nebo politické nezávislosti kteréhokoli státu nebo jakýmkoli jiným způsobem, který není v souladu s cíli Organizace spojených národů*“ (Čl. 2 odst. 4 Charta OSN – Zákaz hrozby nebo použití síly v mezinárodních vztazích).

V říjnu 1968 vystoupil v OSN Andrej Andrejevič Gromyko, sovětský ministr zahraničních věcí v letech 1957-1985. Obsahem jeho projevu se stalo opětovné

ospravedlňování Brežněvovy doktríny a nedávné invaze do ČSSR. Ve svém projevu se vyjádřil takto: „Sovětský svaz považuje za nutné z tohoto tribunu hlásat, že socialistické státy nemohou a nedovolí, aby byly porušovány zásadní zájmy socialismu nebo aby docházelo k zásahům do nedotknutelnosti hranic socialistického společenství, a tedy do mezinárodního míru. Nechtě nikdo nehledá rozpory mezi naším odhodláním hájit zájmy socialismu a bezpečnostními zájmy socialistického společenství a naším odhodláním hájit příčinu míru a mezinárodní bezpečnosti; protože žádný takový rozpor neexistuje“ (United Nations General Assembly, Twenty-Third Session, 1968: 7).

Pro Gromyka byla intervence ospravedlnitelná v okamžiku, kdy dochází k většímu poškození životních zájmů socialismu nebo pokud by měla některá země v úmyslu porušit „nedotknutelnost hranic socialistického společenství, a tedy základů mezinárodního míru“ (Romaniecki 1970: 528).

S nástupem Michaila Gorbačova do funkce generálního tajemníka v roce 1985 začalo docházet k zásadním debatám ohledně platnosti teorie socialistického internacionalismu. Tato debata následně revidovala Brežněvovu doktrínu jako takovou. Po nástupu do funkce kladl důraz na užší integraci východního bloku, a to především v rámci Rady vzájemné hospodářské pomoci, stejně jako jeho předchůdci (Kramer 2011: 795). Nicméně chtěl, aby bylo udržení sovětské bezpečnostní pozice ve východní Evropě možné při nižších nákladech pro SSSR, ať už politických či ekonomických. Gorbačov byl realistou a byl si vědom toho, že je nutné umožnit východní Evropě větší autonomii nad jejími ekonomickými i politickými záležitostmi (Kramer 1989–1990: 33). Na přelomu let 1988 a 1989 se Gorbačov vzdal dlouho prosazovaného sovětského paternalismu nad zeměmi východního bloku. Tento posun v politice vůči zemím východní Evropy se mohl uskutečnit především proto, že „v tomto bodě neustále rozšiřoval své pravomoci v KSSS a provedl mnoho personálních změn, které mu poskytly větší prostor pro jednání“ (Kramer 2011: 801). Začalo docházet k jednotlivým změnám, které postupně vygradovaly až k faktické terminaci Brežněvovy doktríny. Mezi tyto události lze zařadit momenty, kdy země Varšavské smlouvy přijaly mezinárodní právo, povolení stranického pluralismu v Maďarsku, uznání nekomunistické vlády

v Polsku, společné prohlášení o sebeurčení národů a států mezi Gorbačovem a Kohlem a mnohé další (Gorodetsky 2013: 175).

2.4 Brežněv jako vůdce (analýza osobnosti)

Období, kdy byl u moci Chruščov, bylo počátkem 60. let zakončeno krizí, a to nejen v politice zahraniční, ve které došlo během jeho vlády například k roztržce s čínským komunistickým režimem, ale také v domácí politice, v rámci které byl problematický například stálý nárůst cen či stagnující průmysl (Veber 2014: 239). Tyto a mnohé další problémy vytvořily stav neustálého zmatku. Po ukončení tohoto krizového období se zdálo, že Brežněv bude vhodným kandidátem, který v Sovětském svazu obnoví řád, a to zejména ve stranické a vládní byrokracii. Brežněv je považován za konzervativního lídra, k čemuž pravděpodobně přispěla i jeho raná zkušenost ve stranických funkcích. Vystupuje s typicky ruskou přímočarostí a důrazem na emoce, vše v závislosti na publiku, které se snaží oslovit (Intelligence Report, cia.gov, 1969: 28).

V průběhu prvních deseti let, během kterých Brežněv vládl, se účastnil téměř všech diskuzí nad právě probíhajícími krizemi ve světě. V druhé polovině 70. let se však jeho zdravotní stav ztlačně zhoršil a veřejné vystupování spojené s výkonem jeho funkce bylo často nemožné (Vydra a kol. 2017: 381). Uvědomoval si, že oproti Stalinovi či Chruščovovi nemá dostatek zkušeností ani energie a ani podobně silný charakter, a tak se často vyhýbal jasným postojům ke kontroverzním problémům. Brežněv měl taktéž velmi omezené vzdělání a sociální obzory. Těžko se dá o Brežněvovi hovořit jako o nejvíc inovativním či vizionářském vůdci Sovětského svazu, ale i přesto dosáhl mimořádně silného postavení, jelikož stál v jeho čele během šedesátých, sedmdesátých i osmdesátých let, tedy v době, kdy síla a vliv SSSR dosáhly patrně nejvyššího stupně v historii (Osnos 1982). Protože si byl vědom mezer ve svém vzdělání, vyhledával spolupráci s osobami s většími zkušenostmi a znalostmi. Například návrhy svých projevů často rozesílal kolegům k zaznačení jejich doplňujících připomínek (Thatcher 2002: 28).

Z memoranda, které pro prezidenta Nixona vytvořil jeho poradce pro národní bezpečnost USA Henry Kissinger, vyplývá, že byl Brežněv taktéž často

velmi nervózní, a to jednak kvůli své osobní nejistotě, ale také z důvodu jeho nadměrné konzumace alkoholu a tabákových výrobků. Na schůze však chodil řádně připraven, vždy přinesl formální dokumenty, které byly „zjevně vypracovány jeho pracovníky, byl ale obeznámen s jejich obsahem, tedy pravděpodobně se účastnil diskusí v Politbyru“ (232. Memorandum poradce pro národní bezpečnost USA Kissingera pro prezidenta Nixona, history.state.gov, 1971–1972). Zároveň bylo zřejmé, že jakmile byl přesvědčen o tom, jaký zaujme k tomu či onomu postoj, dokázal Politbyro přesvědčit, aby s ním souhlasilo. Běžné byly i situace, kdy se Brežněv nejprve radil se svými kolegy a až následně reagoval (Tamtéž). Dle tvrzení bývalého sovětského velvyslance ve Spojených státech Anatolije Dobrynina se Brežněv velmi dobře orientoval v „mocenských koridorech“ a byl zvyklý pracovat spíše v týmu nežli samostatně. Jeho jednání bylo zároveň neuspěchané, byl ochoten vyslechnout své kolegy, zároveň byl však opatrný a dával si pozor na jakékoli změny či nově smýšlející směry; důraz kladl především na stabilitu, a to až už v souvislosti s politickými kádry či v dalších politických otázkách (Bacon 2002: 11).

Je třeba říci, že Brežněvova soukromá osobnost a osobnost veřejná se od sebe dost lišily. Brežněv coby veřejná osobnost byl uměle vytvořenou konstrukcí, která se soustředila na pragmatičnost a v Sovětském svazu historicky daný kult osobnosti. Z hlediska historie má kult osobnosti tradici už od dob uctívání cara či například kultů svatých z předrevolučních dob. Kult osobnosti a víra v něj byl důležitý k tomu, „aby vůdci připisoval jedinečné úspěchy a schopnosti, díky nimž by se zdálo, že nejen že by měl mít dovoleno vládnout, ale také jako by ho země potřebovala k vládnutí“ (Nolan 2008: 5).

Tak jako mnoho dalších komunistických politiků si Brežněv začal psát deník, snad aby touto formou navýšil svou intelektuální úroveň. Obsah deníku však mnohdy prokazuje opak, informace v něm jsou jen minimálně intelektuální a spíše se soustředí na rutinní události jeho soukromého života (Zubok 2007: 201). Například ruský historik Dimitrij Volkogonov o Brežněvovi ve své knize věnující se sedmi sovětským lídrům napsal, že se jedná o vůdce „s nejméně komplexní osobností.“ Přisuzoval mu „psychologii stranického byrokrata střední úrovně.“ Dále tvrdil, že se bál jakýchkoliv náhlých změn a reforem, „ale dokázal otočit linii strany

jakýmkoli směrem, po kterém hierarchie toužila“ (Volkogonov 1998: 264). Podle známého ruského sociologa Jurije Levady, zakladatele Levada Centre, byl Brežněv tzv. Homo Sovieticus, což mělo a dodnes má velký vliv na jeho oblíbenost mezi obyvatelstvem. Typickým rysem Homo Sovietica je to, že *“popírá individuální odpovědnost ve prospěch státního paternalismu, pořádku a předvídatelnosti“* (Zubok 2015: 7). Již zmiňované deníky si Brežněv začal psát v roce 1957 a zapisoval si do nich až do své smrti. V dnešní době jsou deníky využívány jako unikátní historické zdroje, které mají pro odborníky nesmírný význam (Dönninghaus, Savin 2014: 12).

Většinu své pozornosti upínal Brežněv směrem k zahraniční politice, což bylo v jeho roli vůdce jedné ze dvou supervelmocí dominujících světové politice naprosto pochopitelné. Poměrně úspěšně vyobrazil Sovětský svaz jako stabilní, silnou a rozvážnou supervelmoc. Zahraniční státníci považovali Brežněva za osobu, se kterou jsou schopni a ochotni spolupracovat (Thatcher 2002: 26). Po jmenování do čela Sovětského svazu relativně často cestoval do zahraničí, zde se setkával s nejrůznějšími státníky a získával tak pohled na nesovětské politické systémy. Sám uváděl, že *„pro Sovětský svaz nepředstavuje žádný zásadní význam, jaké politické a sociální systémy mají ostatní země, ale důležité je, jakou zahraniční politiku provádějí“* (Intelligence Report, cia.gov, 1969: 28). I přesto, že Brežněv postrádal například Leninovu revoluční horlivost či organizační schopnosti, sám disponoval manažerským, politickým a taktickým talentem, který Sovětský svaz v dané době potřeboval k tomu, aby se vyvinul a mohl vystupovat jako světová velmoc (Osnos 1982).

Za metodu plnění svého politického programu si Brežněv zvolil postupné změny, které budou mít za následek mírné zlepšení v každém sektoru. Nechtěl se navracet ke způsobu vládnutí J.V. Stalina, a to z toho důvodu, že v době jeho vládnutí se občané báli represí, či k politice svého předchůdce Chruščova, který se vydal cestou přeskupení a reorganizace. Brežněv se záměrně vyhýbal extremismu. Při vytváření své politiky si nechával poradit, zejména od svých osobních asistentů A. M. Aleksandrova a G. E. Tsukanova (Thatcher 2002: 27). Ukazuje se ale, že nebyl pouhým zprostředkovatelem zájmů svých kolegů a asistentů, ale často také jejich iniciátorem (Breslauer 1982: 264).

2.5 Brežněv a role jeho poradců a byrokratického aparátu

Vedení je ústřední součástí komunistické politiky, toto tvrzení pochází již od Marxe a Engelse, kteří poznamenali, že právě propracovaná metoda vedení sovětským komunistům dopomohla k dominantnímu postavení v zemích socialistického bloku i v mezinárodním dělnickém hnutí. (Thatcher 2002: 22).

Nejvyšším kolektivním orgánem, který v Sovětském svazu disponoval rozhodovací pravomocí, bylo Politbyro, jehož činnost řídil generální tajemník. Hlavní sovětská rozhodnutí byla povětšinou přijímána na zasedání tohoto orgánu, a nehledě na to, že během něho byla přednesena různá stanoviska k dané agendě, výsledný postoj byl vždy jednotný a nenapadnutelný. Politbyro se soustředilo na hlavní, ale také na dílčí rozhodnutí jak v oblasti řízení státu, tak v rámci zahraniční politiky a diplomacie, na něž byl kladen velký důraz. V průběhu 70. let minimálně polovinu času věnovalo otázkám zahraniční politiky a v průběhu studené války se jimi zabývalo takřka každý den (Research Study, cia.gov 1976: 3).

Jak jsem již zmínila, cílem debat v Politbyru v éře L. I. Brežněva bylo vždy dosažení tzv. jednomyslného pohledu. V případě sovětského Politbyra však nešlo o konsenzus, jak ho známe z demokratických společností, jednalo se spíše diktát s odkazem na marxisticko-leninské principy, které prosazují, aby „*strana mluvila jedním hlasem, který odráží jedinou stranickou linii*“ (Schattenberg 2015: 837). Jelikož nebylo přesně stanoveno, jak dosáhnout požadovaného jednomyslného pohledu, bylo na jednotlivých vůdcích strany, aby vytvořili své vlastní praktiky, které povedou k dosažení tohoto cíle.

Druhým velmi důležitým orgánem, který vede generální tajemník, je Sekretariát ústředního výboru, který prostřednictvím svých zaměstnanců – stranických funkcionářů – dohlíží na rozhodnutí Politbyra. Mimo tyto dvě zcela zásadní funkce má generální tajemník mnohá další práva a další povinnosti. Ve vztahu k ostatním členům těchto orgánů musí vystupovat jako arbitr, nikoliv diktátor, jelikož právě příliš autoritativním jednáním by se mohl vystavit kritice svých politických rivalů (Intelligence Report, cia.gov 1969: 3).

Po roce 1968 došlo k výraznému posílení Brežněvova vlivu. Jeho moc byla stále odlišná od moci Stalinovy, a to zejména tím, že nebyl jediným a posledním arbitrem rozhodování v rámci Sovětského svazu. V rámci kolektivního vedení byl tzv. *primus inter pares*, tedy vůdce, který by se dal označit jako „první mezi rovnými“. V praxi to znamená to, že v rámci kolektivního vedení jsou si všichni členové rovni a tento reprezentant si získává vůdčí postavení díky své přirozené autoritě či dalším úctyhodným vlastnostem (Valenta 1980: 122). Mezi Brežněvovy vlastnosti, které by se daly považovat za hnací sílu kolektivní vůle, patří zejména jeho snaha o vyvolání pocitu důvěry a péče o své kolegy. Tato koncepce byla založena na demonstrování faktu, že nedělá nic proti vůli kolektivu, nenutí kolegy k rozhodnutím, naopak se chová vstřícně a věnuje pozornost jejich potřebám. Toto nestandardní vedení v rámci SSSR mělo zcela jasný cíl, a to předejít plánování dalšího puče, jako tomu bylo v případě Chruščova (Schattenberg 2015: 839). Aby Brežněv své kolegy přesvědčil o důležitosti kolektivního vedení, rozhodl se dokonce pro společné psaní projevů. Každý projev, který Brežněv kdy pronesl, byl nejprve projednán a vystaven kritice ze strany vlivných vedoucích Ústředního výboru a následně členů Politbyra. Tímto krokem bylo do procesu začleněno co největší množství osob. Někteří z nich byli zástupci konzervativního křídla, jiní naopak proreformní „frakce“. Spojení tvůrců s odlišnými pohledy a jejich následná shoda se dá v podstatě považovat za Brežněvovo vítězství v souvislosti s kolektivním vedením (Schattenberg 2015: 847).

Ve srovnání s Chruščovem působil Brežněv na své poradce a celý byrokratický aparát daleko pozitivněji, tedy jako kvalifikovanější a rozumnější osobnost. Svě kolegy neurážel a nezesměšňoval je. Tvrzení o jeho osobnosti je však platné pouze do doby, než onemocněl, jelikož poté se dle výpovědi svých kolegů stal zcela odlišným člověkem (Hanson 2008: 294).

Nicméně jako vůdce byl svými spolupracovníky vnímán velmi kladně, jelikož usiloval o přijetí politik na základě konzultací a vyjednávání. Nespoléhal se tedy jen sám na sebe a na originalnost svých nápadů. Udržoval taktéž velmi blízký vztah s regionálními vůdci, což jeho vedení podpořilo stejně tak (Thatcher 2002: 27). Tímto blízkým vztahem k ostatním a zájmem o jejich názory směřoval k získání jejich tak potřebné loajality. V samotných rozhodnutích vždy uváděl, že dané

rozhodnutí je rozhodnutím například celého Politbyra či Prezidia, což byl pravý opak toho, jak rozhodnutí prezentoval Chruščov, který hovořil pouze svým jménem, tedy „já jmenuji, já jsem se rozhodl, já si myslím“ (Schattenberg 2015: 845).

Během Brežněvova období u moci byla dodržována politika stability kádrů, což v důsledku znamenalo, že „*Politbyro společně zestárlo a mladší generace vůdců byla držena stranou*“ (Bacon 2002: 15). O výběr a jmenování regionálních funkcionářů se staral sám a považoval ho za klíčové. Podobný stav chtěl zachovat také ve vztahu ke stěžejním ministerstvům, jako je například ministerstvo zahraničních věcí či obrany, tedy chtěl se obklopit loajálními a schopnými spolupracovníky a vytvořit pro ně ideální pracovní atmosféru. Bylo zřejmé, že při výběru adeptů na konkrétní pozici bude pro Brežněva zajímavější osoba oplývající sice průměrnými schopnostmi, ale dostatečnou loajalitou, nežli naopak mladí lidé bez zkušeností a vybudované oddanosti vůdci (Thatcher 2002: 28).

2.6 Využití Brežněvovy doktríny v praxi – invaze do Československa 1968

„Brežněv zdědil obrovskou územní říši a blok spojeneckých socialistických zemí. Věděl, že sovětská říše je zranitelná, a obával se dominového efektu“ (Zubok 2018: 540). V případě takového vývoje by byly důsledky pro ostatní země bloku nejen politické či vojenské, ale také psychologické (Litera 2018: 199). Byl přesvědčen o tom, že předejít tomu lze pouze s dostatečným nahromaděním vojenské síly. Pouze tímto způsobem si Sovětský svaz dokáže zajistit své místo ve světě (Zubok 2018: 540). A není pochyb o tom, že až do konce 80. let byl Sovětský svaz rezolutně rozhodnut ve střední a východní Evropě komunismus zachovat (Kramer 2010: 285). Jeho obavu z osamostatnění a demokratizace kterékoliv země sovětského bloku potvrzuje mimo jiné invaze do ČSSR, kterou vojska pěti států Varšavské smlouvy podnikla v roce 1968, a ke které se následně vyjádřil v projevu generálního tajemníka v plénu ústředního výboru KSSS 15.12.1969 takto: *„Pokud bychom nenarušili plány kontrarevoluce v Československu, jednotky NATO by brzy skončily okamžitě na našich západních hranicích“* (alexanderyakovlev.org).

Srpnová invaze z roku 1968 byla mezi oběma zeměmi začátkem nového období, *„ve kterém byl vztah mezi soudržností a životaschopností silně nakloněn zpět ve prospěch soudržnosti“* (Brown 1975: 7). Z pohledu vůdců SSSR vyžadovala východní Evropa opětovné zavedení ortodoxie, která byla potřebná k obnovení sovětského řízení a k vyloučení reformních křídel komunismu; tendence k reformě socialistického zřízení byly považovány za ohrožení celého sovětského systému vládnutí (Tamtéž).

Invazi do ČSSR ze srpna 1968 předcházela postupná a zcela pokojná snaha o změnu jak vnitřní povahy komunismu v ČSSR, tak i dalších základních struktur ve vztazích mezi SSSR a zeměmi východní Evropy (Kramer 2010: 285). Počátek pražského jara lze datovat lednem roku 1968, kdy byl do funkce prvního tajemníka Komunistické strany Československa zvolen Alexandr Dubček, který nahradil Antonína Novotného. Přestože byl Dubček loajálním komunistou, po svém nástupu zahájil reformy, které *„přinesly komplexní oživení politického, hospodářského a kulturního života v Československu“* (Kramer 2010: 300). Čím více

se v ČSSR rozvíjel program reform, tím více kritiky se mu „z *Berlína, Moskvy, Varšavy, Sofie a posléze i z Budapešti*“ dostávalo (Benčík 1994: 15).

Pro Brežněva jakožto vůdce Sovětského svazu, který měl odpovědnost za zachování sovětské sféry vlivu nad střední a východní Evropou, byl vývoj v ČSSR v důsledku tzv. pražského jara velkou hrozbou, které musel čelit. Obavy z již zmiňovaného dominového efektu navíc nabraly na síle vzhledem k předchozím revolucím v Polsku a Maďarsku v roce 1956, k tomu po neutralitě v Jugoslávii a k postupnému distancování se Rumunska od Varšavské smlouvy. Někteří Sověti z vývoje v ČSSR vinili samotného Brežněva, jelikož nový vedoucí KSČ byl Brežněvovým chráněncem (Zubok 2007: 208). V průběhu krize byl Brežněv kritizován také polským vůdcem Gomulkou a vůdcem Německé demokratické republiky Walterem Ulbrichem, kteří byli příznivci invaze a o Brežněvovi tvrdili, že je příliš naivní, váhavý a jeho rozhodování je ovlivňováno emocemi (Janáček, Michálková 1993: 87).

V souvislosti s invazí do ČSSR se sovětský a ruský politolog Georgy Arbatov, který působil jako poradce pěti generálních tajemníků KSSS, vyjádřil tak, že Brežněv jednal zbaběle a v roce 1968 musel být k finální akci v ČSSR donucen (Williams 1996: 459). Svolení k invazi dal nakonec také proto, že si byl vědom, že bez souhlasu s vojenským řešením situace v ČSSR by se v čele SSSR dlouho neudržel (Brown 2011: 398). Dále pak dle ruského politického komentátora, autora disidentských dějin Roye Medvedeva, bylo toto zahraničně politické rozhodnutí ovlivněno Brežněvovou ješitností (Thatcher 2002: 30). Z Brežněva se tedy v roce 1968 stal „zdráhavý intervencionista“, veškeré známé archivní záznamy se shodují, že dlouho doufal v možnost se extrémní situaci, tedy invazi, vyhnout. Ještě v červenci 1968 proto pokračovalo jednání s Dubčekem a Brežněv se zde snažil ČSSR vnutit radikální opatření, která by zvrátila probíhající reformy a pomohla zabránit případné budoucí intervenci. Obával se totiž reakce Severoatlantické aliance (NATO), která by v nejhorším případě mohla vést až k válečnému stavu. Takto popisuje Zubok Brežněva ve své knize: „*Během měsíců krize ho lidé často viděli otřeseného, bledého a ztraceného s třesoucíma se rukama*“ (Zubok 2007: 208).

V průběhu krize získal Brežněv největší podporu u ministra zahraničních věcí Andreje Gromyka, který se snažil zmírnit jeho obavy týkající se vojenského střetu se Západem bezprostředně po invazi. V okamžiku, kdy bylo třeba vyřknout finální rozhodnutí, zda invazi podniknout nebo ne, se Gromyko vyjádřil: *„je již jasné, je zřejmé, že se bez ozbrojeného zásahu neobejdeme“* (Williams 1996: 464). Druhou osobou, která byla Brežněvovi v období krize nejbližší, byl předseda Výboru státní bezpečnosti (KGB) Jurij Andropov, který Politbyro upozorňoval na to, že aktuálně neexistuje alternativa k vojenské intervenci (Zubok 2007: 208).

Ze studie z roku 1979 vyplývá, že sovětské rozhodnutí intervenovat do ČSSR bylo výsledkem vyjednávání vůdců napříč celým vládním systémem, i když snad zpočátku měli někteří z nich alespoň částečně odlišný názor na to, k čemu by mělo v ČSSR dojít. Brežněv se v rámci zachování své vlastní politické budoucnosti zajímal o názor každého člena Politbyra a usiloval o jejich názorovou unifikaci (Litera 2018: 203).

Rozhodovací faktory byly jistě rozmanité, ale povětšinou se jednalo o typ byrokratického postavení a osobní či domácí zájmy (Williams 1996: 458). Rozhodnutí byla tedy postupně formována již v raných fázích krize. V poslední fázi krize však došlo ke konsenzu, a to v okamžiku, kdy společné cíle začaly převládat nad cíli jednotlivců. V procesu vytváření konsenzu *„měl generální tajemník Brežněv tendenci nejednat jako partyzán jednoho či druhého pohledu, ale jako tvůrce konsenzu“* (Valenta 1979: 335).

To, že dvěma hlavními faktory při rozhodování, zda uskutečnit invazi do ČSSR byly byrokratická politika a boj o moc ve vedení, potvrzuje taktéž Zdeněk Mlynář, tajemník Ústředního výboru Komunistické strany Československa v období pražského jara ve svých pamětech (Mlynář 1990: 318). Ve stejné publikaci zmiňuje také rozhovor Brežněva s Bohumilem Šimonem, vedoucím delegace KSČ na oslavách Říjnové revoluce v listopadu 1968, ve kterém se Brežněv vyjadřuje takto: *„Vy jste si mysleli, že když máte moc, můžete dělat, co chcete. Ale to je základní chyba. Ani já nemohu dělat, co bych chtěl – snad jen třetinu z toho, co bych uskutečnit chtěl, uskutečnit také mohu. Kdybych byl tehdy v politbyru nezvedl ruku pro vojenský zásah – co by se stalo? Ty bys tady určitě teď neseděl. Ale ani já bych tady možná neseděl!“* (Tamtéž).

Zásah, který byl proveden ze strany Sovětského svazu směrem k ČSSR, byl v rozporu s mezinárodním právem. Případy legitimních intervencí se týkaly pouze ochrany státních příslušníků v zahraničí, odplaty nebo sebeobraný. Ať už se jedná o usnesení z let 1957 či 1960 nebo o další uzavřené smlouvy mezi jednotlivými komunistickými státy, žádná ze smluv Sovětskému svazu nedávala pravomoc zasahovat do vnitřních záležitostí suverénních států (Petráček 2014). Aplikací Brežněvovy doktríny, která povolovala použití síly, a jejím uvedením do praxe došlo k porušení čl. 2 odst. 4 Charty OSN, který říká, že: *„Všichni členové OSN se mají v rámci svých mezinárodních vztahů zdržet hrozby či použití síly proti územní celistvosti nebo politické nezávislosti jakéhokoliv státu“* (Glazer 1971: 10). Rovněž článek 51 Charty OSN o sebeobraně neposkytuje oprávnění k tomuto jednání, jelikož hovoří pouze o ozbrojeném útoku: *„Žádné ustanovení této Charty neomezuje, v případě ozbrojeného útoku na některého člena Organizace spojených národů, přirozené právo na individuální nebo kolektivní sebeobranu, dokud Rada bezpečnosti nečiní opatření k udržení mezinárodního míru a bezpečnosti...“* (Tamtéž); pod tento článek invaze rozhodně nespadá. Brežněvova doktrína je tedy z hlediska mezinárodního práva nezákonná.

3. Zahraniční politika Ruské federace v éře Vladimira Vladimiroviče Putina

Třetí kapitola práce se věnuje éře, ve které je prezidentem Ruské federace Vladimir Vladimirovič Putin. Jedná se o období od roku 2000 do roku 2008 a znovu od roku 2012 až do přítomnosti. I přesto, že v letech 2008–2012 byl v Ruské federaci prezidentem Dmitrij Medvěděv, V. Putin se zhostil postu premiéra země a v Rusku i nadále reprezentoval vrchol ruské mocenské pyramidy. Proto tato práce reflektuje i tyto čtyři roky mimo prezidentský úřad. Součástí této kapitoly je posouzení jednotlivých kroků, které ruský lídr vykonal, a nadále činí v oblasti zahraniční politiky Ruské federace s tím, že pozornost je zaměřena předně na zahraničně politické směřování vůči zemím střední a východní Evropy, konkrétně pak na Českou republiku.

Tato kapitola je dále rozdělena do pěti podkapitol s tím, že první podkapitola sleduje jednak pravomoci prezidenta Ruské federace v oblasti zahraniční politiky, následně strategie a dokumenty, které jsou oficiálním zdrojem zahraniční politiky země a byly vydány během doby jeho vládnutí a taktéž témata, která jsou ruskou administrativou považována za zásadní v zahraničně politické sféře. Pokud jde o oficiální dokumenty, jako jsou koncepce zahraniční politiky, práce se soustředí zejména na ty z let 2008, 2013 a 2016, tedy na koncepce schválené a vydané po roce 2004, kdy v rámci Evropské unie došlo k doposud největšímu rozšíření, a to k rozšíření o země střední a východní Evropy.

Druhá podkapitola se soustředí na vztahy mezi Ruskem a zeměmi střední a východní Evropy. Analyzuje, jak probíhá spolupráce se zeměmi bývalého východního bloku, zda je pro Rusko vztah s těmito zeměmi i dnes natolik klíčový, jako tomu bylo v sovětském období, a zda Rusko disponuje ucelenou strategií vůči těmto zemím, které jsou (alespoň velká část z nich) od roku 2004 součástí Evropské unie.

Součástí třetí podkapitoly je analýza Vladimira Putina coby osobnosti. Zaměřuje se například na obraz silného vůdce, jak se snaží sebe sama v rámci celého systému vykreslit, a dále na zásady, které jsou dle Putina rozhodující pro chod celé společnosti.

Čtvrtá podkapitola se snaží vystihnout, jakou roli hraje v Putinově administrativě byrokratický aparát, jaké složky jsou součástí tohoto aparátu nebo jakým způsobem ho lídr země řídí.

V poslední části práce poukazuje na vztah mezi Ruskou federací a Českou republikou, v krátkosti se věnuje vývoji vzájemných vztahů od Sametové revoluce až po současnost.

Výzkumné otázky, které si autorka klade v rámci této kapitoly, jsou následující: *Jaký mandát dal Putinovi možnost vytvářet zahraniční politiku Ruské federace? Jaká je Putinova zahraniční politika vůči zemím SVE? Jaký způsob vládnutí dle M. Breuning Putin představuje? Jakým způsobem Putin ovlivňuje a organizuje byrokratický aparát? Do jaké míry může současná Ruská federace představovat bezpečnostní hrozbu pro ČR?*

3.1 Koncepce/strategie zahraniční politiky Ruské federace

Vladimir Vladimirovič Putin byl zvolen prezidentem Ruské federace v březnu roku 2000. Volbu ruského prezidenta stanovuje čtvrtá kapitola Ústavy Ruské federace. Článek 81 této kapitoly určuje, že prezident je volen občany Ruské federace na šestileté volební období ve všeobecných, rovných, přímých a tajných volbách. Předepisuje také, že prezidentem se může stát pouze osoba starší 35 let, která má v Ruské federaci trvalý pobyt minimálně 10 let. Bod tři tohoto článku vymezuje také následující: „*Jedna a tatáž osoba nesmí být zvolena prezidentem Ruské federace po dobu delší než dvě funkční období*“ (Ústava Ruské federace, 1993).

Od svého zvolení se Putin se v rámci své zahraničně politické agendy soustředí zejména na dva cíle: „*Zachování jednoty Ruska a obnovení jeho statutu velmoci na světové scéně*“ (Trenin 2019). Nejde mu však o formu znovu obnovení Sovětského svazu, stejně tak socialistický internacionalismus pro něj není tak klíčový, jako byl například pro L. I. Brežněva. Čeho se snaží dosáhnout, je silné a velké Rusko. Pád SSSR shledal katastrofou právě z toho důvodu, že Rusko významně oslabil. Bylo pro něj těžké sledovat bezpodmínečnou sovětskou kapitulaci a zvláště pak ponižující a chaotický ústup, který následoval (Myers 2015: 138).

Po nástupu do funkce byl Putin značně nespokojen s rolí Ruska ve světě, proto se ve svém prvním volebním období snažil zejména o zvýšení jeho vlivu, a to prostřednictvím partnerství, zejména toho ekonomického, s dalšími velmocemi (Orbánová 2010: 87). Ve srovnání se Spojenými státy jsou totiž ruská ekonomika i vojenské výdaje daleko slabší. Putinova představa je taková, že by Rusko mělo zůstat „*autonomní silou mezi Evropskou unií a Čínou*“ (Zubok 2018: 541). V roce 2002 se sešel se všemi ruskými velvyslanci a na této schůzce se jasně vyjádřil tak, že „*zahraniční politika země musí být podřízena domácím ekonomickým zájmům*“ (Orbánová 2010: 87). Ruská obchodní agenda a rozvoj trhů byly zařazeny pod správu ministerstva zahraničí. Kromě ekonomického sektoru začal podnikat kroky ke zvýšení kontroly také nad sektorem energetickým (Tamtéž).

Ke sledování svých cílů využívá mimořádných pravomocí v oblasti zahraniční politiky. Již ruská ústava z roku 1993 v této oblasti přiznává hlavní roli výkonné moci a zákonodárnou moc považuje za vedlejší, podpůrnou složku. Pravomoci prezidenta Ruské federace zmíněné v kapitole 4 Ústavy jsou mimo jiné: *„Vedení při formování zahraniční politiky, zastupování Ruska v mezinárodních vztazích, vedení rozhovorů a podepisování mezinárodních smluv, formulování a řízení Rady bezpečnosti, schvalování vojenských doktrín, každoroční předávání zpráv parlamentu o zahraniční politice, jmenování a odvolávání diplomatických zástupců (po konzultaci s výbory nebo komisemi parlamentu) a přijímání pověřovacích listin a dopisů o odvolání zahraničních diplomatů“* (Ústava Ruské federace, 1993).

Ruská federace začala vydávat velké množství dokumentů týkajících se zahraniční politiky již v 90. letech. Zpočátku se sice Andrej Kozyrev, první ministr zahraničních věcí Ruské federace, vydávat oficiální dokumenty ostýchal, jelikož byl zastáncem toho, že zahraniční politika bude vycházet z aktuálních národních zájmů země, ale následně ustoupil a v roce 1993 vstoupila v platnost první koncepce zahraniční politiky Ruské federace. Tato koncepce se v průběhu let aktualizovala a k závěru roku 2020 jich bylo vydáno již 5, a to konkrétně v letech 1993, 2000, 2008, 2013 a 2016 (Light 2015: 13). Tyto dokumenty odhalují, jaké v minulosti bylo a jaké je dnes vnímání mezinárodního politického systému optikou Ruské federace, jak Rusko nahlíží samo na sebe v rámci tohoto systému či které hrozby považují pro svou zemi za největší. Každá z koncepcí je rozdělena na několik částí a každá z těchto částí pokrývá určitou agendu zahraniční politiky. Jedná se o obecná ustanovení, následuje zahraniční politika Ruské federace a moderního světa, další částí jsou priority Ruské federace v překonávání globálních výzev, regionální priority Ruské federace a na závěr formulace a provádění ruské zahraniční politiky.

Po invazi Ruské federace do Gruzie v roce 2008, ale zejména po anexi ukrajinského poloostrova Krymu v roce 2014 se začalo hovořit o vzniku tzv. Putinovy doktríny. Tato doktrína se soustředí a otevřeně hovoří o roli Ruska v ochraně svých obyvatel a jejich komunit v zahraničí, přičemž středem těchto komunit má být právě Rusko samo. Ujasňuje, že dobré sousedské vztahy jsou

podmínkou pro uznání nezávislosti postsovětských států Moskvou. „*Tato doktrína je v podstatě nástinem koncepčního základu ruské dominance v postsovětském prostoru. Poskytuje ospravedlnění snah o obnovení jednoty „ruského národa“ (nebo obecněji rusky hovořící komunity) v rámci bloku usilujícího o úzkou integraci*“ (Menkiszak 2014: 1). Putinova doktrína popisuje také postoj Západu, který je podle prezidenta Putina protiruský, což je způsobeno hlavní rolí USA v tomto společenství. Vyjadřuje se také k ruskému právu využít vojenské síly v okamžiku, kdy je potřeba ochránit ruské obyvatelstvo v zahraničí. Jako typický příklad zde poslouží zmíněné invaze do Gruzie v roce 2008 a na Ukrajinu v roce 2014. Vojenské síly lze použít též v okamžiku, kdy o pomoc požádá vláda dané země (Tamtéž: 6). Putinova doktrína bývá srovnávána se sovětskou Brežněvovou doktrínou. Brežněvova doktrína byla v roce 1968 použita v ČSSR a hovořilo se o tom, že její využití bude ospravedlnitelné také v ostatních zemích východního bloku, a to v případech potenciálního ohrožení spřátelených režimů. Putin v podstatě oznámil podobné jednání v případě zemí Organizace Smlouvy o kolektivní bezpečnosti. „*Jakákoli nestabilita nebo veřejné nepokoje v Arménii, Bělorusku, Kazachstánu, Kyrgyzstánu a Tádžikistánu by vyzvaly ruskou intervenci*“ (Whitmore 2017).

V zahraniční politice Ruské federace existují zásadní témata, která jsou trvalou součástí veškerých konceptů či doktrín a jejichž klíčovost je neustále připomínána. Jedná se především o zdůrazňování suverenity, územní celistvosti a vyzdvihování mezinárodního práva (Light 2015: 16). Taktéž pojmenování určitých hrozeb v koncepcích zůstalo zachováno. Od vydání koncepce z roku 2000 se hlavní hrozbou pro Ruskou federaci stalo rozšiřování NATO směrem na východ. Tato obava přetrvává i nadále s tím, že například oproti roku 2000, kde byla hrozba popisována především obecně, v roce 2008 následoval i specifitější popis v tomto znění: „*Rusko si zachovává svůj negativní postoj k rozšiřování NATO, zejména k plánům přijetí Ukrajiny a Gruzie k členství v alianci, stejně jako přiblížení vojenské infrastruktury NATO k ruským hranicím*“ (Koncepce 2008, en.kremlin.ru).

Politici analyticky jako například Sergej Karaganov se domnívají, že z ruské perspektivy se NATO přeměnilo z aliance obranné na alianci spíše útočnou. Ruské orgány sledují, jak NATO postupně záměrně aktivizuje země jako Polsko či státy Pobaltí (Baldoni 2016: 5). Země, které v historii sloužily jako nárazníková zóna

mezi NATO a Ruskem, se dnes stávají zeměmi s čím dál více protiruskými postoji (Lukyanov 2016). Ostrá reakce na jednání Západu, tedy členských zemí NATO, ale i EU se promítla v koncepci z roku 2016. Jednalo se o koncepci, která byla vydána po anexi poloostrova Krymu Ruskou federací a zároveň po následné reakci západní společnosti na tento mezinárodní akt. Článek 61 této koncepce se vyjadřuje následovně: „(...) *Politika omezování, kterou přijaly USA a jejich spojenci proti Rusku, politický, ekonomický, informační a další tlak, kterému Rusko čelí, podkopávají regionální a globální stabilitu, poškozují dlouhodobé zájmy všech stran a jsou v rozporu s rostoucí potřebou spolupráce a řešení nadnárodních výzev a hrozeb v dnešním světě*“ (Koncepce 2016, mid.ru). Ambice zahraniční politiky Putina jsou založené zejména na respektu a pojetí moci. Putin je stále přesvědčen o tom, že Západ, zejména pak Spojené státy, nestojí o spojence, ale naopak chtějí, aby v jejich vzájemném vztahu Rusko zastávalo podřízenou roli (Galeotti 2019: 49).

V návaznosti na toto téma lze zmínit také současnou Putinovu snahu o výrazné oživení vojenských sil (oproti 90. létům 20. století). Zasadil se i o zvyšování vojenských výdajů, což bylo sice běžné pro všechny země bývalého Sovětského svazu, ale ve srovnání s Ruskem šlo o příspěvky výrazně nižší. Nelze tedy pochybovat o tom, že zvyšování vojenských výdajů bylo zaměřeno k posílení ruské armády. Nárůst financí v tomto odvětví byl a je doprovázen modernizací zbraní či vojenského vybavení a za cíl si klade větší efektivitu a připravenost na boj (Renz 2018: 63).

Dalším tématem, které figuruje v každém z prohlášení prezidenta či jednotlivé koncepci, je maximální priorita spolupráce se Společenstvím nezávislých států, což je společenství, jehož součástí je dnes 9 z bývalých 15 svazových republik Sovětského svazu. Ruská federace se hlásí k budování přátelských vztahů a dále podporuje „...zachování společného kulturního a historického dědictví, rozšiřování humanitární, výzkumné a vzdělávací a kulturní spolupráce“ (...) „Posílenou ekonomickou spoluprací s členskými státy SNS, mimo jiné zjednodušením norem a předpisů podle dohody o volném obchodu“ (...) „Zintenzivňuje spolupráci v oblasti bezpečnosti s členskými státy SNS, mimo jiné prostřednictvím spolupráce při překonávání společných výzev a hrozeb“ (Koncepce 2016, en.kremlin.ru).

V rámci regionálních priorit jsou v koncepci z roku 2013 zmíněny i snahy o co nejvýraznější spolupráci se zeměmi BRICS a potřebná kooperace členských zemí Euroasijské hospodářské unie (Monaghan 2013: 5).

3.2 Putinova zahraniční politika vůči Východní Evropě

V dokumentu s názvem *Aktuální úkoly rozvoje ozbrojených sil Ruské federace* vydaném v roce 2003 je Evropa součástí seznamu regionů, které jsou z pohledu Ruské národnostní bezpečnosti považovány za přirozené zájmy federace. Co se týče rusko-evropských vztahů, lze tvrdit, že specifickou je zde oblast střední a východní Evropy, která hraje v ruské zahraniční politice stěžejní roli. Jejich pozice je pro Rusko významná, jelikož se jedná o jejich bývalé spojence, kteří se nyní propojili se západoevropskými institucemi a hranice západu se tímto přiblížily směrem k hranicím ruským. Změna orientace těchto zemí rovněž odpovídá tomuto popisu: „*Status střední a východní Evropy se změnil ze západní periferie východu na východní periferii Západu*“ (Póti 2008: 36). Evropské země jsou pro současné Rusko důležité taktéž v oblasti ekonomické spolupráce. Obchod i investice s Evropou jsou pro Rusko cestou ke zvýšení ekonomické prosperity (Cohen, Radin 2019: 10).

Z ruského pohledu je tento různorodý region dále rozdělen na tři oblasti: oblast Baltského moře, Černého moře a střední pásmo, do kterého spadá například Česká republika či Slovensko (Baev 2016: 21). K zásadním změnám došlo od 90. let ve všech třech stanovených oblastech. Pozornost autorky se však v této práci zaměří na střední pásmo. Tento region již není součástí ruské domácí politiky, ale součástí politiky zahraniční a spolu s tímto dle oficiálních stanovisek výrazně poklesl v žebříčku priorit ruské zahraniční politiky ve srovnání s politikou sovětskou. Rozdílný je také ruský přístup k těmto zemím, důraz je zde kladen zejména na přístup individuální či regionální oproti předchozímu „blokovému“ pojetí, taktéž je zbaven předchozích ideologických vazeb mezi zeměmi (Póti 2002:142).

Ruská federace provádí pravidelná „aktivní opatření“ s cílem ovlivnit evropské země. Tato opatření jsou též známá pod pojmem hybridní válka

(Galeotti 2019). Mezi tato opatření můžeme zařadit podporu populistických stran či vlád, dezinformační či špionážní kampaně. Součástí dezinformační kampaně je vyobrazení Ruska jako nezávislého státu založeného na tradičních hodnotách. Účelem podpory evropských populistických stran je skrze jejich rétoriku favorizovat ruskou politiku a zároveň jejich prostřednictvím usilovat například o oslabení institucí Evropské unie (Bugajski 2019: 6). V dnešní době státy k dosažení svých cílů nedisponují pouze standardními nástroji zahraniční politiky, kterými jsou ekonomické páky či diplomacie, ale využívají též netradičních, mnohdy utajených prostředků. Toto konstatování bylo zahrnuto také v otevřeném dopise Baracku Obamovi z roku 2009, který sepsali proameričtí vůdci střední a východní Evropy a ve kterém popisovali vliv Ruské federace v této oblasti takto: *„Rusko využívá zjevné a skryté prostředky hospodářské války, od energetických blokád a politicky motivovaných investic až po úplatky a mediální manipulaci, aby prosazovalo své zájmy a zpochybnilo transatlantickou orientaci střední a východní Evropy“* (Tamtéž). Ať už je vliv ekonomický či politický, přináší naprosto stejný výsledek, kterým je *„poskytování ruským agentům a subjektům páky, pomocí nichž mohou ovlivňovat státní instituce a ovlivňovat rozhodování státu v kritických sektorech ekonomiky“* (Conley, Stefanov 2016).

Existují protichůdné názory na otázku, zda Rusko činí své kroky v rámci zahraniční politiky vůči Evropě dle předem připraveného plánu nebo nikoliv. Jedním z nich je ten, že se jedná *„spíše jen o širokou strategii oslabování Evropské unie a NATO, vzájemné oddalování Evropy a Spojených států a obecně vytváření politického a kulturního prostředí příznivějšího pro Moskvu a její zájmy“* (Galeotti 2017: 1). Opačný názor sepsal ve své knize Janusz Bugajski, americký analytik a vedoucí pracovník Centra pro analýzu evropské politiky ve Washingtonu, který tvrdí, že Rusko disponuje detailní strategií vůči střední Evropě a *„obsah této strategie lze shrnout jako nový imperialismus“* (Póti 2008: 36). Dle Bugajského jsou součástí této předem stanovené strategie tyto body: *„Dosáhnout předního vlivu na orientaci zahraniční politiky a bezpečnostní politiky blízkých států, zvýšit ekonomické výhody a monopolní pozice prostřednictvím cílených zahraničních investic a výkupů strategické zahraniční infrastruktury, zvýšit závislost východní Evropy na ruských dodávkách energie a ekonomických investicích, omezit rozsah*

a tempo rozšiřování západních institucí, využít region (zejména evropské SNS) jako odrazový můstek k přestavbě větší sféry vlivu a zvrácení úpadku Moskvy jako významného mezinárodního hráče, a na závěr oslabit transatlantické vztahy“ (Bugajski 2003: 3).

V současnosti se nacházíme ve fázi, ve které ruská zahraniční politika ovlivňuje země střední a východní Evropy skrze tzv. geoeconomický přístup, který je součástí Putinovy doktríny a který se soustředí na aktivní hospodářskou politiku vůči tomuto regionu. V tomto přístupu hrají ústřední roli energetika a finance (Póti 2008: 37). V ekonomické sféře je Rusko na Evropské unii závislé. Zájem Evropské unie jako celku je spíše politická spolupráce a tzv. „měkké bezpečnostní záležitosti“⁶ (Póti 2002:136). Existují však evropské státy, jako je například Bulharsko či Maďarsko, ve kterých *„existuje silná korelace mezi výrazným poklesem transparentnosti, právního státu a demokratických postupů a mírou ruské ekonomické a politické angažovanosti“* (Conley 2015). V případě Maďarska lze spatřit silné hospodářské, ale i politické vazby s Ruskou federací, nárůst podpory populistických stran, jako je neofašistická strana Jobbik, či nejrůznější legislativní návrhy požadující změny, které by měly dopad na svobodu projevu či nezávislost soudnictví (Tamtéž).

Kromě zmíněných zemí, které jsou již součástí Evropské unie a dalších prozápadních institucí, se Rusko zaměřuje primárně na země, které jsou aktuálně zeměmi kandidátskými; jde o to, aby v těchto zemích eliminovalo nadšení z integrace se západem (Conley, Stefanov 2016).

Náklonnost směrem k Rusku a jeho režimu není reprezentována pouze populistickými stranami, ale často také samotnými evropskými státníky. Jedním z nich je maďarský prezident Viktor Orbán, který Putina vidí jako osobu, která *„učinila svou zemi znovu skvělou a Rusko se stalo opět hráčem na světové scéně“* (Janjevic, 2018). Podpora Putina se přenesla až na půdu Evropské unie, kde Orbán *„silně kritizoval sankce EU vůči Rusku a zastavil se až těsně před jejich vetováním v Bruselu“* (Tamtéž). Politické sblížení mezi Maďarskem a Ruskem

---

⁶ Tento typ zabezpečení zpravidla nezahrnuje armádu. Naopak složkou, která se podílí na udržení bezpečí v těchto případech je policie a bezpečnostní agentury. *„Tyto agentury a služby jsou lépe vybaveny pro řešení různých vnitřních hrozeb, od etnických sporů po klasickou trestnou činnost, včetně přeshraničního a organizovaného zločinu, než je tomu u armády“* (Fatic 2002: 95).

začalo být výraznější od roku 2010, kdy se Orbán stal podruhé předsedou vlády. Důvodem sblížení jsou jednak společné konzervativní hodnoty, které Putin i Orbán sdílejí, ale zejména finanční podpora, která se Maďarsku (například skrze již zmíněnou stranu Jobbik) dostává. Finanční podpora Maďarsku plyne také prostřednictvím slevy na ropu a zemní plyn či ze skupování maďarských státních dluhopisů ze strany Ruska (Kremlin Watch Report 2017: 65–66). Podobně jako Putin v Rusku by chtěl i Orbán v Maďarsku docílit neliberální demokracie. Již dnes je v zemi viditelné omezování občanské společnosti či nezávislosti médií. Další podobností mezi oběma lídry je jejich obklopení se skupinou mocných podnikatelů a členů rodiny (Dewan, Kosztolanyi 2018).

Situace mezi Ruskou federací a největší zemí SVE – Polskem je velmi obtížná a v letech proměnlivá. Vzhledem ke společné historii, která byla doprovázena negativní zkušeností jsou v Polsku zakořeněny hluboké pocity zášti, zklamání a dokonce strachu (Heranová 2015: 14). Tyto pocity sdílí jednak polské obyvatelstvo, ale také značná část elit, které věnují pozornost potřebě čelit ruským imperiálním ambicím a pokouší se minimalizovat ekonomickou závislost na Rusku. Oproti tomu podporují konkrétně přísun zemního plynu ze zástupných zdrojů dovozu, kterými jsou Norsko či Dánsko (Kremlin Watch Report 2017: 95). Existuje však druhá část elit, která svými protievropskými či protiamerickými postoji otevřeně podporuje proruskou politiku. Někteří zástupci těchto stran či hnutí udržují pravidelné styky se zástupci ruského režimu, který jejich loajalitu využívá k propagandistickým účelům v Polsku (Heranová 2015: 14). Od roku 2015 je v Polsku u moci také politická strana Právo a spravedlnost, jejíž politické kroky jsou porovnatelné s kroky prováděné v Maďarsku či Rusku, a to „*ve způsobu, jakým PiS interpretuje demokracii, přebírá veřejné instituce, znepřáteluje si a pohlíží shora na své občany a snaží se potlačit protesty*“ (Hosa 2020).

3.3 Putin jako vůdce (analýza osobnosti)

„I když „Pan Putin“ byl ve své výchově a rané kariéře prototypem sovětského muže, už není „soudruhem Putinem“. Jeho cílem není obnova komunismu. Uzavřel dohodu s kapitalisty, kterým se v Rusku v posledních dvou desetiletích dařilo: podporují ho při výkonu jeho politické moci a on podporuje je při shromažďování jejich majetku“ (Hill, Gaddy 2013: vii).

Putin si od počátku buduje určitý obraz vůdce, který bude mezi lidmi spatřován jako osoba kompetentní, přímočará a neústupná. Prezentace osobnostních rysů, jako je například fyzická síla, je pro něj naprosto klíčová, a to nejen v Rusku. Celosvětově proslulé jsou snímky, na kterých je Putin společně s divokými zvířaty či zbraněmi, které zvyšují povědomí o jeho silových a sportovních aktivitách, jako je plavání, jízda na koni nebo potápění. Režim tedy napomáhá k vykreslení Putina jako velkého a mocného vůdce, který Rusko vede správným směrem a pod kterým je země silnější a bohatší (Wilson 2020: 2). V zemi probíhá něco, co by se dalo označit za trvalou Putinovu kampaň s tím, že v určitých okamžicích je výraznější a v jiných méně. Na vedení kampaně za účelem získání si hlasu veřejnosti byl kladen důraz zejména ve chvílích, ve kterých na světě probíhaly revoluce a sesazování autoritářských režimů. Jako příklad lze zmínit průběh tzv. arabského jara v Severní Africe a na Středním východě v roce 2011 (Hill, Gaddy 2013: 6).

Na otázku výše zmíněné síly vsadil znovu také v posledních prezidentských volbách v roce 2018, kdy si za heslo své kampaně zvolil *„Silný prezident – silné Rusko“* (Wilson 2020: 2). Putinovu sílu podporuje též tzv. „superprezidentská“ ústava, na základě které získal coby prezident velmi silné pravomoci (Colton 1995: 145).

Z výsledků Millon Clinical Multiaxial Inventory, tedy nástroje psychologického hodnocení, který si klade za cíl udávat informace o osobnostních rysech, bylo zjištěno, že V. Putin disponuje primárně těmito vzorci – *„dominantní/ovládající, ambiciózní, svědomitý“* a sekundárně – *„rezervovaný, dobrodružný a nedůvěřivý“*, přičemž dominantní osobnosti mají přirozenou autoritu, a tímto rysem v lidech automaticky vyvolávají poslušnost a respekt.

Ambiciózní složka se podílí na jejich touze po soupeření a schopnosti zastávat vůdčí role. Svědomitost pak určuje jejich pracovní morálku, soustředí se na píli a energii, kterou tyto osobnosti do své práce investují“ (Immelman, Trenzeluk 2017: 1).

Krom zjevného předpokladu býti přirozenou autoritou je součástí Putinovy osobnosti touha získat kontrolu nad řízením. Tato touha pramení z nedůvěry v předem nenaplánované akce a jeho přesvědčení o nekompetentnosti lidí, kteří jsou běžně slabí a snadno ovlivnitelní (Taylor 2018: 23). *„Putinovy hlavní osobnostní silné stránky v politické roli jsou jeho velící vystupování a sebevědomá asertivita. Jeho hlavními nedostatky založenými na osobnosti jsou jeho nekompromisní neústupnost, nedostatek empatie a sounáležitosti a kognitivní nepružnost“* (Immelman, Trenzeluk 2017: 1). V této souvislosti je důležité zmínit změnu ruské ústavy, která byla schválena v letošním roce (2020). Tato úprava umožňuje prezidentu Putinovi převzít kontrolu nad řízením Ruské federace na další dvě volební období, tedy až do roku 2036 (Soukup 2020, ČTK).

Mimo osobnostní rysy je do analýzy nezbytné zahrnout také emoce, které jsou významnou složkou ovlivňující jednotlivá rozhodnutí, a tedy i rozhodnutí přijímaná v mezinárodní politice. Uražení či ponížení jsou pravděpodobně nejčastější pocity V.V. Putina a jeho kruhu spolupracovníků v rámci zahraniční politiky. Tyto pocity pramení především z nedostatečného respektu Západu vůči Ruské federaci. V této souvislosti se dá hovořit i o jisté formě frustrace, poněvadž i přesto, že je Rusko nástupcem bývalé supervelmoci Sovětského svazu, není (alespoň prozatím) schopno dostihnout tehdejšího, ale i současného konkurenta, kterými jsou Spojené státy. Emocí, která je u Putina taktéž zřejmá, je zranitelnost či obava. Tuto obavu lze vystihnout jako strach ze zmatku či nepořádku. V praxi lze hovořit o scénáři, kdy západ získá veškerou kontrolu ve světě. Může se však také jednat o obavu ze svržení a zbavení moci (Taylor 2018: 31–35).

Během svého vládnutí prezident Putin klade důraz především na zásady konsolidace, stability a aplikování státních výsad. Z řady analýz je zřejmé, že tíhne k doktríně etatismu. Již od svých prvních projevů zdůrazňoval nutnost budování silného státu, který bude „supercentralizovaný“ a v tomto závazku pokračuje i nadále (Taylor 2018: 12). Jeho styl řízení je spíše technokratický nežli politický. Jeho vedení obsahuje prvky *„osobité neoautoritářské stabilizace, která nevyvrací*

demokratické principy ústavního řádu, ve kterém existuje, ale která neumožňuje vznik plného potenciálu demokratického řádu“ (Sakwa 2008: 882).

Mark Galeotti ve své knize *Musíme si promluvit o Putinovi* poukazuje na to, že Putin je již od mládí dobrým judistou a dle autora stejně jako k judu přistupuje také k politice. Během judistického zápasu nemůže ani jeden ze zápasníků spoléhat na běžnou strategii svého protivníka, úkolem je být ve střehu a v ideálním případě obrátit protivníkovy silné stránky proti němu samotnému a využít je ve svůj prospěch. V geopolitice lze zastávat obdobnou strategii. Zejména důležitá je zde schopnost vycítit, co je potřeba k vítězství, a následně se chopit příležitosti a vítězství uskutečnit. V případě Putina jde o to, že „*mnohem spíše se rychle chopí šance, než aby spoléhal na nějakou pečlivě naplánovanou strategii“ (Galeotti 2019: 22).* Ovšem bez předem stanovené strategie jsou Putin i celá Ruská federace do jisté míry nepředvídatelní.

3.4 Putin a role jeho poradců a byrokratického aparátu

Samotné nastavení politického systému je založeno na různém rozsahu pravomocí úřadů, které se vzájemně překrývají. Jinak tomu není ani v případě politického systému Ruska. Putinův ruský politický systém se skládá ze dvou hlavních složek, přičemž jedna z nich je formální soubor institucí, součástí kterého je prezident s velkým množstvím kompetencí, a druhou je neformální síť jeho kolegů a blízkých spolupracovníků, kterými se obklopil (Taylor 2018: 44). Osobní známosti jsou v tomto systému důležitější nežli konkrétní vysoce postavené funkce. Určujícím faktorem, který dokáže zvýšit společenské postavení jedince, je loajalita a jeho potenciální prospěšnost pro Kreml. Často se poukazuje na to, že Putin nevládne sám, ale spíše v určité větší či menší shodě se svými blízkými kolegy. Tomuto uzavřenému kruhu spolupracovníků se často říká „*Putinův tým*“, „*Putinovi přátelé*“ či „*Putinovo politbyro*“ a v praxi je považován za daleko vlivnější nežli samotné vládní struktury (Kryshtanovskaya, White 2005: 1066). Výše zmíněná loajálnost Putinových přátel je zároveň vysvětlením pro možný vzájemný dlouholetý vztah v jeho blízkosti (Taylor 2018: 27).

Přítomnost těchto osob rozhodně neznačí to, že by na schůzích docházelo ke kontrole postupů prezidenta v rámci jednotlivých politik. Naopak, součástí zmíněného vnitřního kruhu jsou tito lidé proto, že si to Putin sám vyžádal, čímž jim dal tuto jedinečnou příležitost. Je zřejmé, že se zde nedá hovořit o tom, že by v rámci tohoto kruhu byl Putin označován jako „první mezi rovnými“, přinejmenším se dá považovat za „prvního nad rovnými“ (Wilson 2020: 4). Lze tedy říci, že nepsané dohody a důraz na známosti jsou klíčovými charakteristikami vládnutí Vladimira Putina. Jeho vládnutí není vždy takové, že ruský prezident dává přímé rozkazy, často se pouze zmíní o tom, co by mělo být vykonáno nebo co je nutné, aby někdo zajistil. Pak zajisté následuje aktivita daného jednotlivce, která vždy směřuje k potěšení vůdce, protože právě tímto jednáním si zaslouží jeho důvěru a již zmíněné dobré společenské postavení (Galeotti 2019: 27).

V Ruské federaci se na tvorbě zahraniční politiky svou aktivitou spolupodílí také hned několik bezpečnostních a zpravodajských agentur. Mezi nejdůležitější z nich lze považovat tyto čtyři: Domácí federální bezpečnostní služba, Zahraniční zpravodajská služba, Hlavní rozvědka a Federální služba ochrany (Galeotti 2019: 40). *„Domácí Federální bezpečnostní služba (FSB) mu poskytuje analýzu stavu země; zahraniční zpravodajská služba (SVR) poskytuje přehled globální situace; a Federální ochranná služba (FSO), jeho osobní hlídka, přispívá souhrnem událostí mezi domácí elitou“* (Spooks in the Kremlin, Galeotti 2019). Všechny tyto bezpečnostní služby mají přidělené pravomoci, ale občas se stává, že se jejich agenda překrývá. Z toho důvodu dochází k určitému soupeření o to, kdo se stane Putinovým největším oblíbencem. Vzhledem ke svému postavení si je může dovolit poštávat proti sobě a zároveň je tím motivovat k podání co nejlepšího výkonu. Je otázkou, nakolik relevantní jsou informace, které se k prezidentovi dostanou, pracují-li agenti pod takovým tlakem a soustředí-li se zejména na to, aby jej potěšili získanou informací. Putin se s agenty či jejich výstupy setkává každý den, drží nad nimi ochrannou ruku a naslouchá jim. Je tedy na místě se ptát, do jaké míry řídí Putin zpravodajské jednotky či zda je naopak možné, že by zpravodajské jednotky dokázaly svými výstupy směřovat Putina (Galeotti 2019: 40).

Loajalita Kremlu je samozřejmostí také pro čtyři hlavní ruské politické strany, obě komory parlamentu i pro regionální vlády a jejich guvernéry (Taylor

2018: 43). Pokud jde o nejbližší spolupracovníky prezidenta, tento relativně malý okruh lidí zůstal téměř beze změny od roku 2000, kdy byl utvořen. Všechny osoby, které se staly součástí zmiňovaného úzkého vedení, jsou dnes velmi vlivnými osobnostmi Ruska (Gorenburg 2020).

Tento kolektiv se vyznačuje určitými charakteristikami, kterými jsou: „*Neformálnost, sdílený background, propustné hranice, konkurence, plynulost/proměnlivost a víceúrovňová struktura*“ (Taylor 2018: 83). I přesto, že tento systém funguje neformálně, pojí se s řadou pravidel, která sice nejsou psaná a oficiálně vymahatelná, ale je kladen důraz na jejich dodržování. Společným backgroundem se myslí často společně strávená léta např. v určité organizaci či při studiích, tedy společná historie nebo propojení rodin (zpravidla sňatkem), která mají velký vliv na přijetí těchto osob do elitní skupiny poradců. V případě hranic se má na mysli za Putina běžné „*překračování formálních hranic mezi státem a obchodem a správním rozdělením uvnitř státu*“, a také to, že jsou „*státní vazby důležitější než tržní síly*“ (Tamtéž).

Konkurence nebo soutěživost v rámci těchto klanů je naprosto běžná, jelikož se při sledování svých vlastních zájmů často dostávají do střetu se zájmy dalších jednotlivců či skupin. Konflikt je však něco, čemu chce Putin u svých nejbližších předcházet. Je v pořádku, když spolu kolegové nesouhlasí, toleruje se i nesouhlas se samotným Putinem, ale pouze v počátcích řešení daného problému. Jakmile je přijato finální rozhodnutí, další diskuzi či kritice učiněného rozhodnutí již není ponechán prostor. Prezident počítá s tím, že mu jeho kolegové budou předkládat také protichůdné návrhy, ale musí právě ho nechat rozhodnout o finálním kompromisu (Gaddy, Hill 2013: 231).

Plynulost nebo proměnlivost v charakteristikách naráží na to, že jakmile se jedinec stane součástí jistého týmu, neznamená to, že v něm setrvá po celou dobu. Dlouhodobá spolupráce sice převažuje, ale není nikde ani nikomu zaručena. Běžnou praxí je i víceúrovňová struktura, což zahrnuje spolupráci s určitými lidmi napříč celým systémem (Taylor 2018: 85).

3.5. Putinova zahraniční politika vůči České republice

Vztah mezi Ruskou federací a Českou republikou je zcela jistě ovlivněn společnou historií, zejména pak rokem 1968 a s ním spojenou invází vojsk Varšavské smlouvy do tehdejšího ČSSR, vojsk, která na tomto území zůstala minimálně po dalších dvacet let (Kratochvíl 2006: 500). „*Rusko je v české politické debatě často zastoupeno negativně, a dokonce jako hrozba pro národní bezpečnost*“ (Kratochvíl, Kuchyňková 2010: 196).

Počátkem 90. let se situace mezi oběma zeměmi zlepšila. K této změně došlo mimo jiné i proto, že vedení ČSSR v čele s Václavem Havlem podporovalo přednostně angažovanost Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE) pro udržení bezpečnosti na Evropském kontinentě. Dle jejich tehdejších představ by NATO hrálo pouze vedlejší roli, což bylo v souladu s ruskými postoji. Pozdější události 90. let však přinesly opět změnu vnímání Ruska a jeho nežádoucích praktik. Jednalo se zejména o nedemokratické zacházení s ruským parlamentem či o válku v Čečensku a obecně neochotu provádět demokratické reformy, což učinilo českou společnost vůči Rusku znovu skeptickou. Vztahy se i nadále zhoršovaly, a to s ohledem na názorový posun střední Evropy od poloviny 90. let, v průběhu kterého začala vzrůstat podpora NATO jako jediné organizace, která je tento region schopna ochránit před nestabilitou pocházející z Ruska a dalších postsovětských zemí (Kratochvíl 2006: 500–502).

Vztahy s Ruskem začaly být přece jen pozitivnější v okamžiku, kdy začalo být považováno za pouhého strategického partnera v energetickém a ekonomickém sektoru. Takto jednoznačné to však nebylo pro všechny. Bývá zvykem, že část českých politiků a politických stran, sdružujících se na pravici politického spektra, byla k Rusku skeptická i nadále a vnímala potenciální nebezpečí, které České republice dle nich hrozí. Oproti tomu levice (jako příklad lze uvést Komunistickou stranu či Stranu práv občanů tehdy ještě v čele s Milošem Zemanem) spolupráci podporovala (Kratochvíl, Kuchyňková 2010: 197). Pohled na Rusko je tedy v rámci České republiky stále nejednotný, ať už mezi politickými elitami, tak i veřejností. Primární zaměření české vlády je založeno na podpoře transatlantických vztahů, ale vnímá též potřebu spolupráce s Ruskem, na kterou

poukazuje zejména současný proruský prezident Miloš Zeman (Kremlin Watch Report 2017: 32).

Vezmeme-li v potaz všechny prezidenty České republiky a jejich pohled na spolupráci s Ruskem, stanovisko Václava Havla bylo spíše neutrální až zdrženlivé, Václav Klaus byl považován za podporovatele vztahů s Ruskem a Miloš Zeman, jak již bylo řečeno, se stejně tak netají svým pozitivním přístupem vůči Ruské federaci a V.V. Putinovi. Příkladem podpory může být následující: *„Zeman se staví proti sankcím EU uvaleným na Rusko kvůli anexi Krymu v roce 2014 a jeho roli v povstání na východní Ukrajině“* či *„v roce 2015 byl Zeman jedinou hlavou státu EU, která se zúčastnila moskevských akcí u příležitosti 70. výročí konce druhé světové války a setkání s prezidentem Vladimírem Putinem“* (Muller 2017).

Událost, která přispěla k další míře nepřátelství mezi Českou republikou a Ruskem byl americký plán rozmístění svého systému protiraketové obrany v Evropě, a to konkrétně v Polsku a v Česku (v Brdech). Konzultace ohledně této spolupráce začaly probíhat v roce 2002 (Gower 2008: 162). V roce 2008 česká vláda po mnoha expertních konzultacích zareagovala kladně (i přes většinový odpor veřejnosti) a dohodla se pro výstavbu protiraketové základny. Na tento vývoj však Rusko zareagovalo negativně a *„ruský prezident Vladimir Putin tvrdil, že to povede k nevyhnutelným zbrojním závodům“* (...) *„Pouze den poté, co Česká republika podepsala dohodu o zřízení radaru, Rusko omezilo dodávky ropy ropovodem Družba v zemi o 50 %, které musely být nahrazeny dodávkou ropovodem TAL / IKL“* (Kremlin Watch Report 2017: 33). Ruská federace nevěřila tomu, že umístění radaru je zaměřeno proti íránské hrozbě, ale bylo přesvědčeno, že je zaměřeno proti ruským vojenským stanicím. V roce 2009 však Spojené státy stáhly své rozhodnutí tento protiraketový systém vybudovat, v telefonickém rozhovoru to oznámil Barrack Obama tehdejšímu českému premiérovi Janu Fischerovi (Anti-missile defence in the Czech Republic, vláda.cz). Důvodem měla být česká politická nestabilita, která byla završena pádem vlády v roce 2009 během českého předsednictví v EU. Obamovo rozhodnutí však bylo neočekávané, i když se vědělo o jeho předchozích pochybnostech týkajících se technického provedení. Zástupci atlantismu projeví zklamání a dokonce *„interpretovali Obamovo*

rozhodnutí jako pokus uklidnit Rusko za účelem dosažení dalších cílů zahraniční politiky na úkor spojenců ze střední a východní Evropy“ (Kalhousová 2016: 74–77).

Zaměříme-li se na situaci posledních let, dle výročních zpráv Bezpečnostní informační služby (BIS) je patrné, že Rusko je v České republice pravidelně označováno za hrozbu. Například v posledních dvou výročních zprávách BIS (za rok 2018 a 2019) je uvedeno: *„V případě Ruska není hlavní hrozbou některá ze složek zpravodajských či para-zpravodajských aktivit, ale nekonvenční (tzv. hybridní) charakter ruských operací, které jsou cíleny na nepřítel, jehož Rusko chápe jako hlavní vojenskou hrozbu pro svou bezpečnost: NATO a jeho členské státy, tj. i ČR“ (Výroční zpráva BIS, 2018: 5).* Ve výroční zprávě z roku 2018 byla taktéž uvedena konkrétní „Kauza novičok“ spojená s otravou ruského důstojníka, který byl ruskými orgány obviněn ze špionáže. Důstojník Sergej Skripal byl v roce 2018 objeven spolu se svou dcerou v bezvědomí v britském městě Salisbury. Následně bylo zjištěno, že byl otráven nervově-paralytickou látkou novičok, která byla pravděpodobně aplikována na dveře jeho domu (Krejčí 2018: 1). Ve zprávě BIS po prošetření útoku se objevilo následující: *„Po britském oznámení podrobností útoku se ruská strana snažila vyvolat na mezinárodní scéně dojem, že použitá toxická látka pocházela z jiných zemí, zejména z ČR. Podle zjištění BIS nervově-paralytickou látku použitou ve Velké Británii žádný subjekt v ČR nevyvíjel, nevyráběl ani neskladoval“ (Výroční zpráva BIS, 2018: 6).*

Jeden z posledních veřejně známých incidentů se odehrál v letošním roce v Praze, kdy bylo rozhodnuto o odstranění sochy maršála Ivana Koněva vzhledem k tomu, že byla předmětem nejen politických neshod, ale také vandalismu v hlavním městě. *„Kreml takový čin nejen odsoudil, ale okamžitě prosadil zákon, který má potrestat každého, kdo se pokusí o zničení nebo poškození ruských vojenských hrobů a dalších válečných pomníků v zemi nebo v zahraničí, a to značnou pokutou nebo třemi lety nucených prací“ (Klečková 2020).* V reakci na odstranění sochy maršála došlo také k útoku na českou ambasádu v Moskvě. Tento útok způsobila ultralevicová strana, která po útoku na svém webu potvrdila, že se jedná o reakci na odstranění sochy. V závěru zveřejněného textu stálo: *„Naše tanky budou v Praze!“ (ct24.ceskatelevize.cz).* Dle hodnocení české bezpečnostní služby tedy *„snaha utajovaným způsobem v cílových zemích vyvolávat a posilovat*

společenské tenze na zástupných tématech, jež však v důsledku ovlivňují celou mocenskou rovnováhu, je letitou ruskou praxí“ (Výroční zpráva BIS, 2018: 6–7).

Závěr

Od doby, kdy se do čela Sovětského svazu dostal Leonid Brežněv, do současnosti (2020), kdy v čele Ruské federace stojí Vladimir Putin, uběhlo již 56 let. Během této dlouhé doby se zahraniční politika průběžně zcela přirozeně měnila a spolu s tím se vyvíjely i priority nově ustanovené Ruské federace. Určité podobnosti v provádění této politiky však lze mezi oběma vůdci stále pozorovat.

Autorka si za hlavní cíl práce určila zjistit podobnosti a odlišnosti v krocích, které oba lídři prováděli v rámci zahraniční politiky, či v jejich názorech a přesvědčeních, která byla hlavním motorem k provádění těchto politik.

V případě konstatování podobností je na úvod třeba zmínit nestandardně dlouhou dobu, během které byli oba lídři u moci. V případě L. I. Brežněva šlo o 18 let v čele Sovětského svazu a v případě V. Putina o 16 let v čele Ruské federace s tím, že jeho současný prezidentský mandát vyprší až v roce 2024, kdy se stane lídrem, který bude v čele Ruska po dobu dvou desetiletí. I přesto, že nyní ještě není jasné, zda bude chtít V. V. Putin po roce 2024 opět kandidovat na post prezidenta Ruské federace, změna ruské ústavy, která byla prosazena v roce 2020 mu případně umožní, aby v čele Ruska zůstal další dvě volební období, tedy do roku 2036. Pokud by této možnosti Putin využil, stal by se nejen nejdéle vládnoucím lídrem Ruské federace, ale vládl by například také déle než Stalin, který byl generálním tajemníkem SSSR třicet let.

Z výzkumu také vyplývá, že oba lídři taktéž disponovali velkými pravomocemi v oblasti zahraniční politiky, které jim garantovala Ústava. Odlišný však byl v jejich případě oficiální způsob, kterým se dostali k moci. V případě Putina a Ruské federace stanovuje čtvrtá kapitola Ústavy, jakým způsobem probíhá volba prezidenta a kdo smí kandidovat na tento post. V případě Sovětského svazu byl stanoven právní základ, který určoval volbu kandidátů až v roce 1966, ale i po této změně sovětská praxe nově nastaveným pravidlům neodpovídala.

Společné pro oba lídry bylo také navyšování vojenských výdajů či zvyšování efektivity a modernizace sovětské/ruské armády.

Částečně odlišný byl pro oba vůdce například postoj ke Spojeným státům. Typická pro Brežněvovo vládnutí v 70. letech byla politika détente, v jejímž

prosazování se snažil o uvolnění napětí mezi oběma mocnostmi. Tato snaha pramenila pravděpodobně z jeho pragmatičnosti, neboť si byl vědom, že je potřeba činit kroky, které by v době probíhající studené války obě mocnosti nepřivedly k další velké válce. Kládl tedy důraz na globální stabilitu. Motivů prosazování détente byly samozřejmě také ekonomické. SSSR se nacházel v obtížné finanční situaci, jelikož značná část jejich rozpočtu proudila do armády a na zbrojení. Politika uvolňování napětí byla tedy též racionálním krokem v tomto směru. Putinovy reakce na Spojené státy jsou často velmi kritické, ať už pro svůj pocit frustrace či ponížení z toho, že alespoň prozatím není Ruská federace svého konkurenta schopna dostihnout, či z toho důvodu, že je stále přesvědčen, že Spojené státy se ve vztahu s Ruskem považují za nadřazené. Dalším důvodem, který podporuje jeho postoj ke Spojeným státům, je to, že jsou nejen součástí, ale také největším přispěvatelem do rozpočtu NATO, které Rusko považuje za velkou hrozbu.

Hlavní snahou Brežněvovy zahraniční politiky bylo zachování Sovětského svazu a dosažení socialistického internacionalismu, což se neshoduje s cíli Putina. Putin neusiluje o znovuoobnovení Sovětského svazu či o dosažení socialistického internacionalismu. Putinovou největší snahou je docílit jednotného, velkého a silného Ruska, které bude významným hráčem na mezinárodním poli. Zároveň nesdílí tehdejší představu Sovětského svazu a Brežněva, který se primárně zasazoval o spolupráci v rámci sovětského bloku států, ale právě naopak usiluje o spolupráci bilaterální či regionální, a to například v rámci Euroasijské hospodářské unie či Společenství nezávislých států.

Druhá hlavní výzkumná otázka, kterou si autorka vytyčila, se týkala srovnání zahraniční politiky L.I. Brežněva a V.V. Putina vůči zemím střední a východní Evropy. Sovětská zahraniční politika jako taková kladla největší důraz na vztahy se zeměmi východního bloku, důvody pro to byly bezpečnostní, ale také ideologické. Politika vůči střední a východní Evropě se dá považovat za Brežněvovu speciální, a dokonce snad nejdůležitější agendu. V případě pohledu Ruské federace a Putina jde sice o oblast, která je oficiálně jejich přirozeným zájmem, stále je pro ně strategicky velmi důležitá, ale již není tak velkou prioritou, jako tomu bylo v průběhu Brežněvova období. Nicméně důraz na funkčnost vztahů je

zde stále zřejmý, a to zejména z důvodu společné dlouholeté historie či bezpečnostního hlediska. Hranice zemí střední a východní Evropy jsou totiž často také hranicemi se západní společností.

V období vládnutí Brežněva byly země východního bloku v podstatě více předmětem domácí politiky Sovětského svazu nežli té zahraniční. V době vládnutí Putina se tyto země přesunuly do politiky zahraniční, čímž mimo jiné poklesly v žebříčku priorit. Nicméně to neznamená, že by naprosto utichla snaha tyto země i nadále ovlivňovat. Putinova administrativa se na tomto ovlivňování podílí také, a to například prostřednictvím dezinformací či podporou populistických stran, které v těchto zemích oslabují důvěru v západní instituce.

Třetí hlavní výzkumnou otázkou bylo: *Jakým způsobem vládnutí dle M. Breuning disponoval L. I. Brežněv a jakým V. V. Putin?*

V případě Leonida Brežněva došla autorka k závěru, že jeho způsob vládnutí nejvíce odpovídá vládnutí aktivně-pozitivnímu. Tento popis však Brežněvovi odpovídá zejména v rané fázi jeho vládnutí, tedy v době, než onemocněl. Jedná se o vůdce, který si uvědomoval nedostatky ve svých zkušenostech či znalostech, a proto věnoval pozornost osobám, které zkušenostmi v jednotlivých odvětvích disponovaly. Byl zvyklý pracovat více v týmu nežli samostatně. Nicméně pokud byl o něčem přesvědčen, nebylo pro něj problematické Politbyro o své pravdě přesvědčit. Zároveň byl pro prosazení sovětských zájmů schopen učinit i zásadní kroky. Jako příklad lze uvést invazi vojsk Varšavské smlouvy do Československa v roce 1968. Jeho aktivita byla zjevná například z jeho relativně častého cestování, a to i do zemí mimo socialistický blok s cílem porozumět jejich způsobům vládnutí.

V případě Vladimíra Putina je závěr obdobný, dle autorky je taktéž vůdcem aktivně pozitivním, jelikož si už od počátku buduje obraz silného a energického vůdce, jeho vládnutí je ambiciózní, disponuje schopností zastávat vůdčí role, je zastáncem píle a velkého pracovního nasazení. Obává se ztráty pořádku a ztráty moci. Je vládcem, který je schopný se rychle chopit šance a okamžitě na problémy reagovat.

Poslední hlavní výzkumná otázka se týkala role byrokratického aparátu a způsobu jeho řízení. Brežněvovo řízení byrokratického aparátu umožňovalo

jednotlivcům přednesení svých vlastních stanovisek, která se mnohdy lišila od názorů ostatních kolegů. Cílem Brežněva bylo následné sladění těchto názorů a dosažení jednomyslného pohledu. V rámci Politbyra vystupoval jako arbitr a nositel kolektivní vůle. Zajímal se o názory a ideje ostatních kolegů, preferoval časté konzultace a vyjednávání před samotným přijetím rozhodnutí. Nespoléhal jen sám na sebe, ale do rozhodování a plánování se snažil začlenit co nejvíce osob, o čemž vypovídá například i společné psaní projevů, které sám navrhnul. Je tedy typickým zástupcem kolegiálního stylu řízení.

Vladimír Putin ve výběru a řízení svých kolegů klade důraz na loajalitu k jeho osobě a prospěšnost pro Kreml. Vyžaduje dobrovolnou aktivitu svých poradců, což často také dělají, jelikož primárně chtějí vůdce potěšit a tím podpořit svou oddanost. V Putinově řízení dochází velmi často k soupeření mezi jednotlivými osobami, jelikož se jejich agendy překrývají a dostávají se tak do situace, kdy si své společenské postavení udrží ten, který prezidentovi poskytne požadovanou informaci co nejdříve či nejlépe. Mimo zdravou konkurenci může mezi těmito osobami docházet také ke střetům. Oproti svým poradcům je Putin v nadřazené pozici, a proto si může dovolit toto konkurenční prostředí podněcovat, a tak motivovat k větším výkonům. Výstupům a informacím od svých nejbližších kolegů však naslouchá. Vzhledem k popsaným vlastnostem došla autorka k závěru, že styl řízení V.V. Putina je konkurenční.

První z dílčích výzkumných otázek byla otázka na Brežněvovu roli v rozhodování, zda uskutečnit invazi do ČSSR v roce 1968. Brežněv byl konzervativním vůdcem, který si uvědomoval slabiny a zranitelnost sovětského bloku v okamžiku, kdy by některá země, která byla jeho součástí, začala prosazovat změny režimu. Archivní záznamy z té doby ukazují, že Brežněv dlouho doufal, že bude možné invazi předejít, jelikož měl obavy z možné reakce NATO. Ve vrcholné fázi krize však získal podporu Gromyky, Andropova a v rámci celého vládního systému došlo ke kolektivní shodě na intervenci. V tento okamžik přestaly existovat zájmy a cíle jednotlivců a rozhodl s ohledem na zájmy kolektivní.

Následující dílčí výzkumná otázka se týkala potenciální bezpečnostní hrozby, kterou v dnešní době představuje Rusko pro Českou republiku. Z výročních zpráv Bezpečnostní informační služby České republiky vyplývá, že Rusko a zejména

jeho nekonvenční a nepředvídatelný charakter operací bývá označován za hrozbu pro Českou republiku. Způsob operací, které využívá nejčastěji, je utajovaný a v cílových zemích, jako je například ČR, posiluje pnutí na zástupných tématech, která však následně ovlivňují celou společnost.

Autorka si v práci též stanovila dvě hypotézy. Přičemž první z nich: *„Vzhledem k nestandardně dlouhé době vládnutí, během které byl u moci L. I. Brežněv a aktuálně je V. V. Putin, se dá předpokládat, že disponují obdobným řízením svých byrokratických aparátů, u kterých kladou velký důraz na loajalitu svých poradců, což jim významně napomáhá v udržení se u moci“* se potvrdila pouze částečně. I přesto, že oba vůdci disponují odlišným stylem řízení svých byrokratických aparátů, dobré vztahy a loajální přístup kolegů jsou pro ně naprosto zásadní. Uvědomují si, že právě tyto dobré vztahy jim pomáhají v udržení si své mocenské pozice.

Druhá hypotéza: *„Ruská federace do své zahraniční politiky i nadále promítá historický paternalismus vůči zemím bývalého sovětského bloku, tedy dnešním zemím střední a východní Evropy“* se potvrdila opět pouze částečně. I přesto, že snaha ovlivňovat země střední a východní Evropy je stále zřejmá, tyto země již nejsou hlavními prioritami Ruské federace, jako tomu bylo v období Sovětského svazu. Současné ovlivňování směřuje zejména k negativnímu vyobrazení západu, ne však ke snahám docílit znovuoobnovení nadřazenosti Ruska vůči zemím střední a východní Evropy.

Jako možnost dalšího rozšíření výzkumu autorka navrhuje důkladné prostudování nově zpřístupněných archivů, jejichž obsah by práci obohatil o informace doposud vědecky nezpracované a ze strany Sovětského svazu/ Ruské federace dlouhodobě utajované.

Prameny a literatura

„232. Memorandum From the President’s Assistant for National Security Affairs (Kissinger) to President Nixon“ *history.state.gov*, (online). Dostupné z: < <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v14/d232>> (8.10.2020)

Ahmed, Jesmine. 2020. „The Theoretical Significance of Foreign Policy in International Relations – An Analysis“ *Journal of Critical Reviews*, 7 (2): 787–792. Dostupné z: < <http://www.jcreview.com/fulltext/197-1583132694.pdf>> (20.12.2020)

Alden, Chris, Amnon Aran. 2017. *Foreign Policy Analysis New approaches*. London: Routledge.

Aldred, Ken, Martin. A. Smith. 1999. *Superpowers in the Post-Cold War Era*. London: Macmillan Press LTD.

Alexander, Andrew. 2002. „The Soviet threat was a myth“ *theguardian.com*, (online). Dostupné z: < <https://www.theguardian.com/world/2002/apr/19/russia.comment>> (20.12.2020)

Anderson, Richard D. 1993. „Public Politics in an Authoritarian State: Making Foreign Policy During the Brezhnev Years“ *American Political Science Review*, 89 (2): 505–6. Dostupné z: < <https://www.cambridge.org/core/journals/american-political-science-review/article/public-politics-in-an-authoritarian-state-making-foreign-policy-during-the-brezhnev-years-by-richard-d-andersonjr-ithaca-cornell-university-press-1993-266p-3995/63BE740F59012C4A3A7DB22CD4D7946B>> (25.10.2020)

„Anti-missile defence in the Czech republic“ *vlada.cz*, (online). Dostupné z: <
<https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/anti-missile-defence-in-the-czech-republic--61942/>> (25.12.2020)

Araya, Juan Pablo. 2018. „Bureaucratic Influence in Policy Formulation“ in Pp. 1–7 Farazmand A. (ed.). *Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance*. Cham: Springer. Dostupné z: <
https://www.researchgate.net/publication/320911944_Bureaucratic_Influence_in_Policy_Formulation> (7.9.2020)

Aron, Leon. 2013. „The Putin Doctrine Russia's Quest to Rebuild the Soviet State“ *foreignaffairs.com*, (online). Dostupné z: <
<https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/2013-03-08/putin-doctrine>> (6.12.2020)

Bacon, Edwin. 2002. „Brezhnev reconsidered“ in Pp. 1–21 in Edwin Bacon, Mark Sandle (eds.). *Brezhnev Reconsidered*. New York: Palgrave Macmillan LTD.

Baev, Pavel K. 2016. „Russia and Central and Eastern Europe: between Confrontation and Collusion“ *French Institute of international relations*, (online). Dostupné z: <
<https://www.ifri.org/en/publications/notes-de-lifri/russieneivisions/russia-and-central-and-eastern-europe-between>>
(27.11.2020)

Baev, Jordan, Anna, Locher. 2003. „Brezhnev's Crimea Meetings in the 1970s“ *Parallel History Project*, (online). Dostupné z: <
https://www.files.ethz.ch/isn/108635/05_Crimea_Meetings.pdf> (9.12.2020)

Baldoni, Giovanni. 2016. „A Theoretical Analysis of Russian Foreign Policy: Changes Under Vladimir Putin“ *e-ir.info*, (online). Dostupné z: < <https://www.e-ir.info/2016/09/10/a-theoretical-analysis-of-russian-foreign-policy-changes-under-vladimir-putin/>> (24.11.2020)

Benčík, Antonín. 1994. *Operace „Dunaj“: Vojáci a Pražské jaro 1968: studie a dokumenty*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.

Bezpečnostní informační služba. 2018. „Výroční zpráva bezpečnostní informační služby za rok 2018“ *bis.cz*, (online). Dostupné z: <<https://www.bis.cz/public/site/bis.cz/content/vyrocni-zpravy/2018-vz-cz.pdf.pdf>> (3.12.2020)

Bezpečnostní informační služba. 2019. „Výroční zpráva bezpečnostní informační služby za rok 2019“ *bis.cz*, (online). Dostupné z: <<https://www.bis.cz/public/site/bis.cz/content/vyrocni-zpravy/2019-vz-cz.pdf> > (3.12.2020)

Bojang, AS. 2018. „The Study of Foreign Policy in International Relations“ *Journal of Political Sciences & Public Affairs*, 6 (4): 337. Dostupné z: <https://www.researchgate.net/publication/330476527_The_Study_of_Foreign_Policy_in_International_Relations> (26.7.2020)

Brands, Hal. 2017. „Six Propositions about Great – Power Competition and Revisionism in the 21st Century“ *global.upenn.edu*, (online). Dostupné z: <<https://global.upenn.edu/sites/default/files/go-papers-all.original.pdf>> (10.12.2020)

Breslauer, George W. 1982. „Khrushchev and Brezhnev as Leaders: Building Authority in Soviet Politics“ *American Political Science Review*, 78 (1): 247–248. Dostupné z: < <https://www.cambridge.org/core/journals/american-political-science-review/article/khrushchev-and-brezhnev-as-leaders-building-authority-in-soviet-politics-by-george-w-breslauer-winchester-mass-allen-unwin-1982-pp-xiii-318-2850-cloth-1295-paper/8F1B3B0666C8E4F86F5FB22B838446B8>> (21.10.2020)

Breuning, Marijke. 2007. *Foreign Policy Analysis: A Comparative Introduction*. London: Palgrave Macmillan.

Brezhnev, Leonid. 1967. „European security: Soviet view“ *Survival Global Politics and Strategy*, 9 (6): 174–176. Dostupné z: < <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00396336708440753?src=recsys> > (25.10.2020)

Brezhnev, Leonid I. 1982. *Leonid I. Brezhnev, Pages From His Life*. Oxford: Pergamon Press.

„Brežněv v plénu ústředního výboru KSSS 15. prosince 1969“ *alexanderyakovlev.org*, (online). Dostupné z: < <https://www.alexanderyakovlev.org/almanah/inside/almanah-doc/1014781>> (21.9.2020)

Brown, Archie. 2011. *The Rise and Fall of Communism*. New York: Ecco.

Brown, James. 1975. „Relations Between the Soviet Union and Its Eastern European Allies“, *rand.org*, (online). Dostupné z: < <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/reports/2007/R1742.pdf>> (5.10.2020)

Bugajski, Janusz. 2019. „Reversing Moscow’s Offensive: A Strategy for Winning the Shadow War with Putin’s Russia“ Pp. 3–17 in Mark Voyger (ed.). *The Baltic Defence College. Nato At 70 and The Baltic States: Strengthening the Euro-Atlantic Alliance in An Age of Non-Linear Threats*. Tartu: Baltic Defence College.

Bugajski, Janusz. 2003. „Russia’s New Europe“ *Centre for Strategic and International Studies*, (online). Dostupné z: <http://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fspublic/legacy_files/files/media/csis/pubs/031112ni.pdf> (8.12.2020)

Cohen, Raphael S., Andrew Radin. 2019. „Russia’s Hostile Measures in Europe Understanding the Threat“ *rand.org*, (online). Dostupné z: <https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1793.html> (22.12.2020)

Colton, Timothy J. 1995. „Superpresidentialism and Russia's Backward State“ *Post-Soviet Affairs*, 11 (2): 144–148. Dostupné z: <<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1060586X.1995.10641399>> (25.11.2020)

Conley, Heather A. 2015. „Russia’s Influence on Europe“ *Centre for Strategic and International Studies*, (online). Dostupné z: <http://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fspublic/legacy_files/files/publication/141117_Conley.pdf> (1.12.2020)

Conley, Heather A., James Mina, Ruslan Stefanov, Martin Vladimirov. 2016. *The Kremlin playbook: understanding Russian influence in Central and Eastern Europe: a report of the CSIS Europe Program and the CSD Economics Program*. Washington, DC: Center for Strategic & International Studies.

Crawford, Neta C. 2000. „The Passion of World Politics: Propositions on Emotion and Emotional Relationships“ *International Security*, 24 (4): 116–56. Dostupné z: <<https://www.jstor.org/stable/2539317?seq=1>> (9.8.2020)

Crump, Thomas. 2014. *Brezhnev and the Decline of the Soviet Union*. London: Routledge.

DeRouen, Karl R, Alex, Mintz. 2014. *Understanding Foreign Policy Decision Making*. Cambridge: Cambridge University Press.

Dewan, Angela, Boglarka Kosztolanyi. 2018. „Hungary is starting to look a bit like Russia. Here's why“ *edition.cnn.com*, (online). Dostupné z: <https://edition.cnn.com/2018/04/06/europe/hungary-elections-russia-orban-intl/index.html> (23.12.2020)

Dönninghaus, Victor, Andrei Savin. 2014. „The Brezhnev Era Through the General Secretary's Eyes“ *Russian Studies in History*, 52 (4): 12–18. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.2753/RSH1061-1983520401?journalCode=mrsh20> (2.10.2020)

Dukalskis, Alexander. 2018. „Toward a Theory of Authoritarian Extraterritorial“ *School of Politics & International Relations, UCD*, (online). Dostupné z: <https://www.ucd.ie/t4cms/Dukalskis_WP09-2018.pdf> (11.12.2020)

Dzirkals, Lilita. 1990. „Glasnost and Soviet Foreign Policy“ *rand.org*, (online). Dostupné z: <<https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/notes/2009/N3008.pdf>> (22.12.2020)

Eskenazi, Michal. 2015. „The Making of Foreign Policy: On Paradigms and Grand Strategies“ *The Israeli Institute for Regional Foreign Policies*, (online). Dostupné z: <https://mitvim.org.il/wp-content/uploads/Michael_Eskenazi_-_The_Making_of_Foreign_Policy_-_August_2015.pdf> (28.7.2020)

European Values. 2017. „How do European democracies react to Russian aggression? Review of shifts in strategic & policy documents of EU28 following Russian aggression against Ukraine“ *Kremlin Watch Report*, (online). Dostupné z: <https://www.kremlinwatch.eu/userfiles/how-do-european-democracies-react-to-russian-aggression_15273205265116.pdf> (23.12.2020)

Fatić, Alexandar. 2002. „Conventional and unconventional - 'hard' and 'soft' security: the distinction“ *Journal for Labour and Social Affairs in Eastern Europe*, 5 (3): 93–98. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/43292068?seq=1#metadata_info_tab_contents> (18.12.2020)

„Foreign Policy Concept of the Russian Federation (approved by President of the Russian Federation Vladimir Putin on November 30, 2016)“ *mid.ru*, (online). Dostupné z: <https://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptlCk6BZ29/content/id/2542248> (23.11.2020)

„Foreign policy of the Russian Federation“ *cidob.org*, (online). Dostupné z: <https://www.cidob.org/en/media2/publicacions/anuario_cidob/2010/anuario_cidob_2010_eng/rusia_politica_exterior_de_rusia_ang> (17.12.2020)

Galeotti, Mark. 2017. „Controlling Chaos: How Russia Manages its Political War in Europe“ *European Council on Foreign Relations*, (online). Dostupné z: <https://ecfr.eu/publication/controlling_chaos_how_russia_manages_its_political_war_in_europe/> (27.11.2020)

Galeotti, Mark. 2019. *Pojďme si promluvit o Putinovi. Jak se Západ mýlí v nebezpečném vládcí Ruska*. Praha – Litomyšl: Paseka.

Galeotti, Mark. 2019. „Living in Different Worlds: The European Union and Russian Political War“ *marshallcenter.org*, (online). Dostupné z: <<https://www.marshallcenter.org/en/publications/security-insights/living-different-worlds-european-union-and-russian-political-war-0>> (23.12.2020)

Galeotti, Mark. 2019. „Spooks in the Kremlin“ *foreignpolicy.com*, (online). Dostupné z: < <https://foreignpolicy.com/2019/04/27/spooks-in-the-kremlin-russia-putin-future-of-espionage/>> (24.12.2020)

Gill, Graeme. 1980. „The Soviet Leader Cult: Reflections on the Structure of Leadership in the Soviet Union“ *British Journal of Political Science*, 10 (2): 167–186. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/193478?seq=1#metadata_info_tab_contents> (25.12.2020)

Glazer, Stephen G. 1971. „The Brezhnev Doctrine“. *The International Lawyer*, 5 (1): 169–179. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/40704652>> (23.7.2020)

Gorenburg, Dmitry. 2020. „The Political Elite Under Putin“ *marshallcenter.org*, (online). Dostupné z: <<https://www.marshallcenter.org/en/publications/security-insights/political-elite-under-putin-0#toc-putin-s-original-team->>> (18.12.2020)

Gorodetsky, Gabriel. 1994. *Soviet Foreign Policy, 1917–1991*. London: Routledge.

Gower, Jackie. „European Union–Russia Relations at the End of the Putin Presidency“ *Journal of Contemporary European Studies*, 16 (2): 161–167.

Dostupné z: <

<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/14782800802310084>>

(25.12.2020)

Green, Eric F. 1988. „Socialist Internationalism: Theoria and Praxis in Soviet International Law“ *Yale Journal of International Law*, 13 (2): 306–331. Dostupné z:

<

[https://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1525&context](https://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1525&context=yjil)

[yjl](https://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1525&context=yjil)> (26.10.2020)

Guertner, Gary L. 1989. „Soviet leadership succession and the politics of arms control compliance“ *Defense Analysis*, 5 (1): 45–53. Dostupné z: <

[https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/07430178908405377?needAcce](https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/07430178908405377?needAccess=true)

[ss=true](https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/07430178908405377?needAccess=true)> (3.10.2020)

Hanson, Stephen. 2006. „The Brezhnev Era“ Pp. 292–315 in Ronald Grigor Suny (ed.). *The Cambridge History of Russia*. Cambridge: Cambridge University Press.

Heranová, Markéta. 2015. „Rusko a střední Evropa: Ruské vlivové operace v geostrategickém kontextu“ *cevroinstitut.cz*, (online). Dostupné z: <

<https://www.cevroinstitut.cz/data/nd201903-report-rusko-preview01.pdf>>

(25.12.2020)

Hermann, Margaret G., Thomas Preston. 1994. „Presidents, Advisers, and Foreign Policy: The Effect of Leadership Style on Executive Arrangements“ *Political Psychology*,

15 (1): 75–96. Dostupné z: <

<https://www.jstor.org/stable/3791440?seq=1>> (20.8.2020).

Hilali, Zafar. 2001. „China's response to the Soviet invasion of Afghanistan“ *Central Asian Survey*, 20 (3): 323–351. Dostupné z: <
https://www.researchgate.net/publication/233069936_China%27s_Response_to_the_Soviet_Invasion_of_Afghanistan> (20.12.2020)

Hill, Fiona, Clifford G. Gaddy. 2013. *Mr. Putin Operative in The Kremlin*. Washington, D.C.: Brookings Institution Press.

Hill, Christopher. 2003. *The Changing Politics of Foreign Policy*. New York: Palgrave Macmillan.

Hosa, Joanna. 2020. „‘Polarus’ in the making: How the Polish government is learning from Russia“ *ecfr.eu*, (online). Dostupné z: <
<https://ecfr.eu/article/polarus-in-the-making-how-the-polish-government-is-learning-from-russia/>> (25.12.2020)

Hudson, Valerie M. 2005. „Foreign Policy Analysis: Actor-Specific Theory and the Ground of International Relations“ *Foreign Policy Analysis*, 1 (1): 1–30. Dostupné z: <
https://www.jstor.org/stable/24907278?seq=1#metadata_info_tab_contents> (26.7.2020)

Hudson, Valerie M., Christopher S. Vore. 1995. „Foreign Policy Analysis Yesterday, Today, and Tomorrow“ *Mershon International Studies Review*, 39 (2): 209–38. Dostupné z: <
<https://www.jstor.org/stable/222751?seq=1>> (26.7.2020)

Hoffmann, Erik P. 1987. „Soviet Foreign Policy Aims and Accomplishments from Lenin to Brezhnev“ *Proceedings of the Academy of Political Science*, 36 (4): 10–31. Dostupné z: <
<https://www.jstor.org/stable/1173830?seq=1>> (11.10.2020)

Hyland, William G. 1979. „Brezhnev and Beyond“ *Foreign Affairs*, 58 (1): 51–66.
Dostupné z: <<https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/1979-09-01/brezhnev-and-beyond>> (10.10.2020)

Immelman, Aubrey, Joseph V. Trenzeluk. 2017. „The Political Personality of Russian Federation President Vladimir Putin“ *College of Saint Benedict and Saint John's University*, (online). Dostupné z: <https://digitalcommons.csbsju.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1106&context=psychology_pubs> (26.11.2020)

Intelligence Report. 1969. „Leonid Brezhnev: The Man and His Power“ *cia.gov*, (online). Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0001408620.pdf> (15.9.2020)

Jacobsen, Carl. G. 1989. *Soviet Foreign Policy New Dynamics, New Themes*. London: Palgrave Macmillan UK.

Janjevic, Darko. 2018. „Vladimir Putin and Viktor Orban's special relationship“ *dw.com*, (online). Dostupné z: <<https://www.dw.com/en/vladimir-putin-and-viktor-orbans-special-relationship/a-45512712>> (1.12.2020)

Janáček, František, Marie Michálková. 1993. „Příběh zvacího dopisu“ *Soudobé dějiny* 1/93, (online). Dostupné z: <http://www.68.usd.cas.cz/files/studie/Pribeh_zvaciho_dopisu.pdf> (16.11.2020)

Johnson, Richard Tanner. 1974. *Managing the White House: An Intimate Study of the Presidency*. New York, Evanston, San Francisco, London: Harper and Row.

Kalhousová, Irena. 2016. „Unwilling to Succeed: The Czech Position on US Missile Defense – Between Strategy and Public Political Debate“ *Institute for National Security Studies*, (online). Dostupné z: <
<https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep17012.8.pdf?refreqid=excelsior%3Acf09882a7265b5b130b4d4c5c9e7159a>> (25.12.2020)

Karlas, Jan. 2008. „Komparativní případová studie“ Pp. 62–89 in Drulák a kol. (eds.). *Jak zkoumat politiku: Kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál.

Kenneth, Wilson. 2020. „Is Vladimir Putin a strong leader?“ *Post-Soviet Affairs*, (online). Dostupné z: <
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1060586X.2020.1808395>>
(25.11.2020)

Kesgin, Baris. 2020. „Features of foreign policy birds: Israeli prime ministers as hawks and doves“ *Cooperation and Conflict*, 55(1): 107–126. Dostupné z: <
<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0010836719850208#articleCitationDownloadContainer>> (17.12.2020)

Klečková, Adéla. 2020. „Russia Targeting the Czech Republic over Statue Calls for International Reaction“ *gmfus.org*, (online). Dostupné z: <
<https://www.gmfus.org/blog/2020/05/01/russia-targeting-czech-republic-over-statue-calls-international-reaction>> (3.12.2020)

Klugman, Jeffry. 1985 „Hawks and Doves“ *Political Psychology*, 6 (4): 573–89. Dostupné z: <
<https://www.jstor.org/stable/3791017?seq=1>> (20.9.2020)

Kramer, Mark. 1989. „Beyond the Brezhnev Doctrine: A New Era in Soviet-East European Relations?“ *International Security*, 14 (3): 25–67. Dostupné z: <
<https://www.jstor.org/stable/2538931?seq=1>> (22.9.2020)

Kramer, Mark. 2010. „The kremlin, the Prague spring, and the brezhnev doctrine“ Pp. 285–370 in Vladimir Tismaneanu (ed.) *Promises of 1968: Crisis, Illusion, Utopia*. Budapest: Central European University Press.

Kramer, Mark. 2011. „The Demise of the Soviet Bloc“, *The Journal of Modern History*, 83 (4): 788–854. Dostupné z: <<https://www.jstor.org/stable/10.1086/662547?seq=1>> (11.12.2020)

Kratochvíl, Petr, Petra Kuchyňková. 2010. „Russia in the Czech Foreign Policy“ Pp. 196–212 in Michal Kořan (ed.). *Czech Foreign Policy in 2007–2009: An Analysis*. Prague: Institute of International Relations.

Krejčí, Markéta. 2018. „The Czech President searching for the Novichok in the Czech Republic“ *kremlinwatch.eu*, (online). Dostupné z: <https://www.kremlinwatch.eu/userfiles/the-czech-president-searching-for-the-novichok-in-the-czech-republic_15273212487119.pdf> (3.12.2020)

Kryshtanovskaya, Ol'ga, Stephen White. 2005. „Inside the Putin court: A research note“ *Europe-Asia Studies*, 57 (7): 1065–1075. Dostupné z: <<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09668130500302830>> (24.11.2020)

Lee Myers, Stephen. 2016. *The New Tsar: Reign of Vladimir Putin*. New York: Knopf.

Light Margot. 2015. „Russian Foreign Policy Themes in Official Documents and Speeches: Tracing Continuity and Change“ in Cadier David, Light Margot. (eds.). *Russia's Foreign Policy*. London: Palgrave Studies in International Relations Series. Palgrave Macmillan.

Litera, Bohuslav. 2018. *Od Stalina ke Gorbačovovi: Mezinárodní postavení a politika komunistické supervelmoci 1945–1991*. Praha: Dokořán.

Loth, Wilfried. 2001. „Moscow, Prague and Warsaw: Overcoming the Brezhnev Doctrine“ *Cold War History*, 1 (2): 103–118. Dostupné z: < <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/713999924>> (14.10.2020)

Lukyanov, Fyodor. 2016. „Putin’s Foreign Policy The Quest to Restore Russia’s Rightful Place“ *foreignaffairs.com*, (online). Dostupné z: <<https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2016-04-18/putins-foreign-policy>> (23.11.2020)

„Managing the Cold War 1962–85“ *bbc.co.uk*, (online). Dostupné z: <https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/z9jpn39/revision/1> (24.12.2020)

Menkiszak, Marek. 2014. „The Putin doctrine: The formation of a conceptual framework for Russian dominance in the post-Soviet area“ *Centre for Eastern Studies*, (online). Dostupné z: < https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/commentary_131.pdf> (24.12.2020)

Mlynář, Zdeněk. 1990. *Mráz přichází z Kremlu*. Praha: Mladá fronta.

Monaghan, Andrew. 2013. „The New Russian Foreign Policy Concept: Evolving Continuity“ *chathamhouse.org*, (online). Dostupné z: < https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Russia%20and%20Eurasia/0413pp_monaghan.pdf> (5.12.2020)

Morgan, Douglas, Kelly G. Bacon, Ron Bunch, Charles D. Cameron, Robert Deis. 1996. „What Middle Managers Do in Local Government: Stewardship of the Public Trust and the Limits of Reinventing Government“ *Public Administration Review*, 56 (4): 359–66. Dostupné z: < <https://www.jstor.org/stable/976377?seq=1>> (7.9.2020)

Morin, Jean-Frédéric, Jonathan Paquin. 2018. *Foreign Policy Analysis: A Toolbox*. Cham (Switzerland): Palgrave Macmillan.

Morini, Daryl. 2010. „Why Did the Soviet Union Invade Afghanistan?“ *e-ir.info*, (online). Dostupné z: <<https://www.e-ir.info/2010/01/03/the-soviet-union's-last-war/>> (20.12.2020)

Muller, Robert. 2017. „Trump's Czech admirer Zeman weighs presidential re-election bid“ *reuters.com*, (online). Dostupné z: <<https://www.reuters.com/article/us-czech-zeman-idUSKBN16E1VO>> (18.12.2020)

Murray, Robert W. 2012. „The Role of National Leaders in Foreign Policy“, *e-ir.info*, 7.11.2012 (online). Dostupné z: <<https://www.e-ir.info/2012/11/07/the-role-of-national-leaders-in-foreign-policy/>> (13.4.2020)

Newton, Matthew. 2016. „The Burden of the Brezhnev Doctrine: New Perspectives on the Collapse“ *jsis.washington.edu*, (online). Dostupné z: <https://jsis.washington.edu/ellisoncenter/wp-content/uploads/sites/13/2017/05/Newton_Matthew_Burden-of-the-Brezhnev-Doctrine.pdf> (23.10.2020)

Nolan, Adrienne. 2008. „‘Shitting Medals’: L.I. Brezhnev, the Great Patriotic War, and the Failure of the Personality Cult, 1965–1982“ *core.ac.uk*, (online). Dostupné z: <<https://core.ac.uk/download/pdf/210603006.pdf>> (1.10.2020)

Oliker, Olga et al. 2009. „Russian Foreign Policy Sources and Implications“ *rand.org*, (online). Dostupné z: <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2009/RAND_MG768.pdf> (20.12.2020)

Orbánová, Anita. 2010. *Moc, energie a nový ruský imperialismus*. Praha: Argo.

Osnos, Peter. 1982. „PRESIDENT LEONID ILYICH BREZHNEV: 1906–1982 The Apparatchik Who Led the Soviet Board of Directors“ *washingtonpost.com*, (online). Dostupné z:

<<https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1982/11/12/president-leonid-ilyich-brezhnev-1906-1982the-apparatchik-who-led-the-soviet-board-of-directors/989bd06e-2ff0-4b57-b602-fe5ba135c55f/>> (14.11.2020)

Oudenaren, John. 1990. „Understanding Soviet Foreign Policy: The Tradition of Change in Soviet Foreign Policy“, *files.ethz.ch* (online). Dostupné z: <<https://www.files.ethz.ch/isn/23420/mcnair07.pdf>> (10.9.2020)

Ouimet, Matthew J. 2003. *The Rise and Fall of the Brezhnev Doctrine in Soviet Foreign Policy*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press.

Owen, John M. 2010. *The Clash of Ideas in World Politics (Transnational Networks, States, and Regime Change, 1510–2010)*. Princeton, Oxford: Princeton University Press.

Pecka, Jindřich. 1994. „Záznam telefonického rozhovoru L. Brežněva s A. Dubčekem 13.8.1968“ *Soudobé dějiny*, 1 (4/5): 580–590. Dostupné z: <<http://www.68.usd.cas.cz/files/dokumenty/edice/813.pdf>> (20.12.2020)

Petráček, Zbyněk. 2014. „RUSKO: Brežněvova doktrína“, *neviditelnypes.lidovky.cz*, 5.3.2014 (online). Dostupné z: <https://neviditelnypes.lidovky.cz/zahranici/rusko-breznevova-doktrina.A140303_175710_p_zahranici_wag> (23.7.2020)

Póti, László. 2008. „Evolving Russian Foreign and Security Policy: Interpreting the Putin-doctrine“ *Acta Slavica Iaponica*, 25: 29–42. Dostupné z: <<http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/publictn/acta/25/poti.pdf>> (27.11.2020)

Póti, László. 2002. „Putin’s European Policy“ Pp. 135 in Janusz Bugajski (ed.). *Toward an Understanding of Russia New European Perspectives*. New York: A Council on Foreign Relations Book.

„Pravda Article Justifying Intervention in Czechoslovakia“ 1968. *International Legal Materials*, 7 (6): 1323–1325. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/20690434?seq=1#metadata_info_tab_contents> (10.11.2020)

„Prezident USA“ *cz.usembassy.gov*, (online). Dostupné z: <<https://cz.usembassy.gov/cs/pravomoci-prezidenta-usa-prezident/>> (2.8.2020)

Qualls, James H. 1977. „Barber's Typological Analysis of Political Leaders“ *The American Political Science Review*, 71 (1): 182–211. Dostupné z: <<https://www.jstor.org/stable/1956962?seq=1>> (8.9.2020)

Raleigh, Donald J. 2016. „‘Soviet’ Man of Peace: Leonid Il’ich Brezhnev and His Diaries“ *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History*, 17 (4): 837–868. Project MUSE, Slavica Publishers. Dostupné z: <<https://muse.jhu.edu/article/635215>> (25.9.2020)

Renz, Bettina. 2018. *Russia’s Military Revival*. Cambridge: Polity Press.

Research Study. 1976. „The Soviet Foreign Policy Apparatus“ *cia.gov*, (online). Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0000498600.pdf> (28.9.2020)

Roberts, Alasdair. 2018. „Grand Strategy Isn’t Grand Enough“ *foreignpolicy.com*, (online). Dostupné z: <<https://foreignpolicy.com/2018/02/20/grand-strategy-isnt-grand-enough/>> (10.6.2020)

Romaniecki, Leon. 1970. „Sources of the Brezhnev Doctrine of Limited Sovereignty and Intervention“ *Israel Law Review*, 5(4): 527–541. Dostupné z: <<https://www.cambridge.org/core/journals/israel-law-review/article/sources-of-the-brezhnev-doctrine-of-limited-sovereignty-and-intervention/8BDA7DB7C09CE79EFEB1F5AFE3CC905C>> (21.10.2020)

Rostow, Nicholas. 1981. „Law and the Use of Force by States: The Brezhnev Doctrine“ *Yale Journal of International Law*, (online). Dostupné z: <<https://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1130&context=yjil>> (20.10.2020)

„Ruští extrémisté napadli kvůli Koněvovi českou ambasádu v Moskvě. Diplomacie se ohradila“ *ct24.ceskatelevize.cz*, (online). Dostupné z: <<https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/3072646-rusti-extremiste-napadli-kvuli-konevovi-ceskou-ambasadu-v-moskve>> (6.12.2020)

Sakwa, Richard. 2008. „Putin's Leadership: Character and Consequences“ *Europe-Asia Studies*, 60 (6): 879–897. Dostupné z: <<https://www.jstor.org/stable/20451564?seq=1>> (25.11.2020)

Sapiets, Janis. 1972. „The 24th Congress of the Soviet Communist Party“ *The Russian Review*, 31 (1): 11–24. Dostupné z: <<https://www.jstor.org/stable/128318?seq=1>> (12.10.2020)

Schattenberg, Susan. 2015. „Trust, Care and Familiarity in the Politburo: Brezhnev's Scenarion of Power“ *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History*, 16 (4): 835–858. Dostupné z: <https://www.researchgate.net/publication/283560259_Trust_Care_and_Familiarity_in_the_Politburo_Brezhnev%27s_Scenario_of_Power> (12.10.2020)

Schultz, Kenneth A. 2005. „The Politics of Risking Peace: Do Hawks or Doves Deliver the Olive Branch?“ *International Organization*, 59 (1): 1–38. Dostupné z. <<https://www.jstor.org/stable/pdf/3877877.pdf?refreqid=excelsior%3A4dfad46e56e2c6d275b7a9360bbc81e5>> (18.12.2020)

Simpson, Gerry. 2004. *Great Powers and Outlaw States*. New York: Cambridge University Press.

Soukup, Ondřej. 2020. „Putinův trik, jak vládnout déle než sovětští vůdci. Rusové schválili změny ústavy“ *zpravy.aktualne.cz*, (online). Dostupné z: <<https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/ruska-ustava-referendum-vladimir-putin/r~ab48f8b0bb7411eaa7deac1f6b220ee8/>> (24.12.2020)

Steele, Jonathan. 1983. *World Power: Soviet Foreign Policy Under Brezhnev and Andropov*. New York: Simon and Schuster.

Taylor, Brian D. 2018. *The Code of Putinism*. New York: Oxford University Press.

Thatcher, Ian D. 2002. „Brezhnev reconsidered“ in Pp. 22–37 in Edwin Bacon, Mark Sandle (eds.). *Brezhnev Reconsidered*. New York: Palgrave Macmillan LTD.

„The Foreign Policy Concept of The Russian Federation“ *fas.org*, (online). Dostupné z: <<https://fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/econcept.htm>> (23.11.2020)

„The Foreign Policy Concept of The Russian Federation“ *en.kremlin.ru*, (online). Dostupné z: <<http://en.kremlin.ru/supplement/4116>> (23.11.2020)

„The role and powers of the Prime Minister“ *publications.parliament.uk*, (online).

Dostupné z:

<<https://publications.parliament.uk/pa/cm201011/cmselect/cmpolcon/writev/842/m2.htm>> (2.8.2020)

Trenin, Dmitri. 2019. „20 Years of Vladimir Putin: How Russian Foreign Policy Has Changed“ *carnegie.ru*, (online). Dostupné z: <<https://carnegie.ru/2019/08/28/20-years-of-vladimir-putin-how-russian-foreign-policy-has-changed-pub-79742>>

(23.11.2020)

United Nations General Assembly. 1968. „Twenty-Third Session Official Records“ *undocs.org*, (online). Dostupné z: <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/NL7/108/35/PDF/NL710835.pdf?OpenElement>>

(11.12.2020)

The Constitution of the Russian Federation. 1993. *constitution.ru*, (online).

Dostupné z: <<http://www.constitution.ru/en/10003000-05.htm>> (2.8.2020)

The Constitution (Fundamental Law) of the Union of Soviet Socialist Republics. 1977, (online). Dostupné z: <

<https://www.departments.bucknell.edu/russian/const/77cons01.html#chap04>>

(9.12.2020)

Tomek, Prokop. 2017. „Akce Krkonoše: československé vojenské souvislosti polské krize“ *Historie a vojenství*, 66 (3): 4–19. Dostupné z: <

<http://www.digitalniknihovna.cz/dsmo/view/uuid:b9f205a4-599b-433a-9153-7d7640688c54?page=uuid:13ba3679-72e1-11ea-9ead-001b63bd97ba>>

(23.12.2020)

United Nations Security Council. „Purposes and Principles of the UN (Chapter I of UN Charter)“ *un.org*, (online). Dostupné z: <<https://www.un.org/en/sections/un-charter/chapter-i/index.html>>

(23.12.2020)

Valenta, Jiří. 1979. „Czechoslovakia and Afghanistan: Comparative Comments by Jiri Valenta“, *Studies in Comparative Communism*, 13 (4): 332–342. Dostupné z: <
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/0039359280900058>>

(23.10.2020)

Valenta, Jiří. 1980. „From Prague to Kabul, The Soviet Style of Invasion / Book Review“ *International Security*, 5 (2): 114–141. Dostupné z: <
<https://core.ac.uk/download/pdf/36735438.pdf>> (23.10.2020)

Veber, Václav. 2014. *Nikita na trůně: Chruščov v čele SSSR v letech 1953-1964*. Praha: Triton.

Volkogonov, Dmitri. 1998. *Autopsy for an Empire: The Seven Leaders Who Built the Soviet Regime*. New York: Free Press.

Vydra, Zbyněk a kol. 2017. *Dějiny Ruska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Wanner, Jan. 1995. *Brežněv a východní Evropa*. Praha: Karolinum.

„What is the Warsaw pact?“ *nato.int*, (online). Dostupné z: <
https://www.nato.int/cps/us/natohq/declassified_138294.htm> (23.10.2020)

Whitmore, Brian. 2017. „The Daily Vertical: Putin Revives The Brezhnev Doctrine (Transcript)“ *rferfl.org*, (online). Dostupné z: <
<https://www.rferl.org/a/daily-vertical-transcript-putin-revives-brezhnev-doctrine/28427403.html>> (24.12.2020)

Williams, Kieran. 1996. „New Sources on Soviet Decision Making during the 1968 Czechoslovak Crisis“ *Europe-Asia Studies*, 48 (3): 457–70. Dostupné z: <
<https://www.jstor.org/stable/152736?seq=1>> (25.10.2020)

Wish Bailin, Naomi. 1980. „Foreign Policy Makers and Their National Role Conceptions" *International Studies Quarterly*, 24 (4): 532–54. Dostupné z: < <https://www.jstor.org/stable/2600291?seq=1>> (8.6.2020)

Woziuk, Vladimir. 1988. „Gorbachev, reform, and the Brezhnev doctrine“, *Comparative Strategy*, 7 (3): 213–225. Dostupné z: < <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01495938808402743?journalCode=ucst20>> (18.10.2020)

Yolles, Maurice. 2017. „Understanding Bureaucracy“ Pp. 1–23 in Pierfranco Malizia, Chiara Cannavale, Fabrizio Maimone (eds.). *Evolution of the Post-Bureaucratic Organization (Advances in Human Resources Management and Organizational Development)*. Business Science Reference.

Zubok, Vladislav M. 2007. „*A Failed Empire: The Soviet Union in the Cold War from Stalin to Gorbachev*“ Chapel Hill: University of North Carolina Press.

Zubok, Vladislav. 2015. „‘Do not think I am soft ...’: Leonid Brezhnev.“ in: Casey S., Wright J. (eds.). *Mental Maps in the Era of Détente and the End of the Cold War 1968–91*. London: Palgrave Macmillan.

Zubok, Vladislav. 2018. „Brezhnev and Putin“, *Diplomatic History*, 42 (4): 540–543. Dostupné z: < <https://academic.oup.com/dh/article-abstract/42/4/540/5063020>> (3.12.2020)

Abstrakt

Diplomová práce si klade za cíl komparovat zahraniční politiku Sovětského svazu v období vlády Leonida Iljiče Brežněva a zahraniční politiku Ruské federace v období Vladimira Putina. Ve srovnání zahraničněpolitických agend obou lídrů se práce soustředí zejména na jejich vztahy se zeměmi střední a východní Evropy. Ze zemí bývalého sovětského bloku se následně podrobněji věnuje zahraniční politice Sovětského svazu vůči Československu a zahraniční politice Ruské federace vůči České republice. Výzkum se současně zabývá osobnostními rysy obou státníků, které mají vliv na jejich styl vládnutí. Zaměřuje se také na jejich poradce a byrokratický aparát a zkoumá, jaký styl řízení tohoto aparátu každý z lídrů zvolil.

Klíčová slova: zahraniční politika, Sovětský svaz, Ruská federace, východní Evropa, styl vládnutí, styl řízení

This master thesis aims to compare the foreign policy of the Soviet Union during the era of Leonid Ilyich Brezhnev and the foreign policy of the Russian Federation during the era of Vladimir Putin. This thesis compares both the leaders' foreign policy and their relations to the countries of Central and Eastern Europe. The thesis is mainly focused on the foreign policy of the Soviet Union towards Czechoslovakia and the foreign policy of the Russian Federation towards the Czech Republic in comparison. At the same time, the research focuses on the personality traits of both the statesmen that determine their style of government. It also focuses on their advisers and the bureaucratic apparatus and examines what style of management of this apparatus each of the leaders has chosen.

Key words: foreign policy, Soviet Union, Russian Federation, Eastern Europe, style of government, governance manner